

Oni dani u mjesecu - analiza vjerovanja i stavova studentske populacije o menstruaciji

Perčić, Nina

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:623399>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-15**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

DIPLOMSKI RAD

Oni dani u mjesecu – analiza vjerovanja i stavova studentske populacije o menstruaciji

Studentica: Nina Perčić

Mentori: prof. dr. sc. Branka Galić i doc. dr. sc. Ksenija Klasnić

Zagreb, srpanj 2021.

Sadržaj	
Uvod.....	2
Ciljevi istraživanja	3
Svrha rada	3
Što je to menstruacija?	4
Društvena konstrukcija žene i ženskog tijela.....	5
Menstruacija i tabu.....	8
Menstruacija na granici prljavog i svetog.....	9
Od tabua do bontona menstruacije.....	11
Menstruacija kao stigma	12
Medikalizacija menstruacije	13
Teorijsko konceptualna razrada i hipoteze.....	15
Mišljenja i stavovi o menstruaciji.....	15
Menstruacija i seksizam.....	17
Informiranost o menstruaciji.....	18
Metodologija istraživanja.....	19
Provedba kvalitativnog istraživanja.....	20
Provedba kvantitativnog istraživanja	20
Opis uzorka u anketnom istraživanju.....	21
Mjerni instrument u anketnom istraživanju	23
Rezultati i rasprava	27
1. Obilježja menstruiranja i relevantna iskustva	27
2. Vjerovanja i stavovi studenata i studentica o menstruaciji	30
3. Mišljenja studentica i studenata o prilagođenost javnih struktura osobama koje menstruiraju	39
4. Informiranost studentica i studenata o menstruaciji.....	40
5. Povezanost stavova o menstruaciji s razinom informiranosti o menstruaciji, seksizmom i individualnim karakteristikama.....	42
Ograničenja i smjernice za buduća istraživanja.....	49
Zaključak	50
Prilozi.....	56
Sažetak.....	75
Summary	75

Uvod

Gotovo polovica svjetske populacije u određenom razdoblju života menstruira, no kako se nosi s tim biološkim procesom i kako ga drugi shvaćaju ovisi o društvenoj realnosti. O menstruaciji najčešće raspravljamo u okvirima ženskog reproduktivnog sustava i zdravlja, ali često zaboravljamo na elemente njezine društvene konstruiranosti. Najjednostavnije rečeno, menstruacija je istjecanje krvi iz rodnice koje se prosječno odvija jednom mjesečno kod većine žena reproduktivne dobi (Masters, Johnson i Kolodny, 2006). Premda je menstruacija sasvim normalna pojava u ženskom reproduktivnom ciklusu i pokazatelj općeg zdravlja, iz nekog je razloga okružena tabuima, stigmom, sramom, skrivanjem i nerazumijevanjem. U prošlosti se za menstruirajuću ženu smatralo da je nečista, da može zagaditi hranu, prenijeti i izazvati bolesti pa čak i smrt (Delaney, Lupton i Toth, 1976). Uz menstruaciju su se vezale mnogobrojne kontradikcije – s jedne je strane bila dokaz ženske inferiornosti, a s druge strane bila je i pokazatelj njezine reproduktivne moći i stvaralaštva. Menstruacija se ne odvija u društvenom vakuumu. Vjerovanja i stavovi o menstruaciji pod utjecajem su brojnih društvenih, kulturoloških i povijesnih shvaćanja rodni uloga i odnosa (Chrisler, 2011). Menstruacija je biološki i kulturni fenomen, ali je iskustven samo ženskim tijelima (Moffat i Pickering, 2019). Proučavajući društvenu konstrukciju menstruacije, možemo uočiti da ideologija patrijarhata oblikuje društvenu realnost koja reflektira potrebe, interese i vrijednosti dominantne društvene skupine – muškaraca – te istovremeno zanemaruje potrebe žena. Dominantne ideje o femininosti i maskulinnosti prisutne u patrijarhalnim društvima utjecale su i na razvoj znanosti, reproduktivnih teorija i medicine. Pod utjecajem androcentrične ideologije ženski reproduktivni procesi, pa tako i menstruacija, medikalizirani su i patologizirani. Dakle, žensko reproduktivno tijelo pozicionirano je kao inferiorno, kao nešto što zahtijeva kontrolu, a menstruacija kao odraz ludosti i slabosti, što u konačnici rezultira time da žene interpretiraju promjene vezane uz menstruaciju kao patološke simptome (Ussher, 2006). Drugim riječima, medicina i znanost uzimaju muškarca, odnosno muško tijelo, kao mjerilo i normu, što kod žena rezultira prihvatanjem da nešto nije u redu s njihovim tijelima (Northrup, 2000).

Iako se tijekom ovog i prošlog stoljeća potaknula rasprava o menstruaciji unutar društvenih i prirodnih znanosti, smatramo da je menstruacija i dalje društveno osjetljiva i negativno percipirana pojava. Uz menstruaciju se vežu negativni stavovi, vjerovanja i prakse koje se rijetko propituju, a često su vezani uz različite mitove i tabue koji su daleko od znanstveno utemeljenih

činjenica. Mlade djevojke se susreću s „dobronamjernim savjetima“ o izbjegavanju spolnih odnosa, pranja kose, kupanja i odlaska na plažu za vrijeme menstruacije te otvorenog razgovora o istoj. Stoga, kada govorimo o menstruaciji često pribjegavamo korištenju različitih eufemizama. Gledamo reklame o proizvodima za menstrualnu higijenu koji i dalje prikazuju menstrualnu krv kao plavu tekućinu. Prilikom kupnje i korištenja proizvoda za menstrualnu higijenu vješto ih skrivamo od očiju javnosti, a ako su žene iz bilo kojeg razloga loše raspoložene, to je zato što su u PMS-u ili „imaju one dane“.

U ovom radu polazimo od teorijskih postavaka radikalnog i ekofeminizma te shvaćanja menstruacije kao reproduktivnog procesa koji se odvija u određenom sociokulturnom kontekstu. Prema tome, menstruaciju ćemo promatrati kao fenomen neodvojiv od dominantnih vjerovanja i stavova o ženskom tijelu i rodних uloga u društvu za koje smatramo da su u konačnici utjecali na stvaranje tabua, stigme i medikalizacije menstruacije. U istraživačkom dijelu rada istražiti ćemo i interpretirati dominantna vjerovanja i stavove studenata i studentica Sveučilišta u Zagrebu o menstruaciji.

Ciljevi istraživanja

Osnovni je cilj diplomskoga rada teorijski utemeljiti menstruaciju kao društveni fenomen te empirijski ispitati vjerovanja i stavove studentica i studenata Sveučilišta u Zagrebu o menstruaciji. Specifični ciljevi ovog rada dijele se na metodološke i empirijske ciljeve. Metodološki je cilj prevesti i prilagoditi BATM skalu (*Beliefs about and Attitudes toward Menstruation*), odnosno skalu o vjerovanjima i stavovima prema menstruaciji, uzorku studenata i studentica Sveučilišta u Zagrebu. Empirijski je cilj prikupiti i analizirati podatke na prigodnom uzorku studenata i studentica Sveučilišta u Zagrebu te utvrditi u kojoj se mjeri vjerovanja i stavovi razlikuju s obzirom na njihove individualne karakteristike, sklonosti ka seksizmu i razini informiranosti o menstruaciji.

Svrha rada

Dosadašnja sociološka istraživanja o ženskom reproduktivnom sustavu na području RH uglavnom su bila usredotočena na područje ženskih reproduktivnih prava kao što su pravo na abortus, kontracepciju i reprodukciju, no smatramo kako je nedovoljno istraživanja posvećeno

fenomenu menstruacije (npr. Galić, 2006; Galić, Klasnić i Jurković Kuruc, 2014). No, možemo istaknuti nedavno objavljeno istraživanje o menstrualnom siromaštvu i destigmatizaciji (Močibob, 2020) kojemu je cilj bio prikupiti informacije o korištenju, potrošnji i dostupnosti menstrualnih potrepština, uvjetima održavanja menstrualne higijene i srama koji se vezuje uz menstruaciju. Stoga, možemo uočiti kako je broj preglednih radova, empirijskih studija i podataka koji upućuju na dominantna vjerovanja i stavove o menstruaciji u Hrvatskoj ograničen. Nastavno na prethodnu diskusiju o menstruaciji kao nečemu što nosi teret negativnog značenja, ovim radom želimo naglasiti važnost istraživanja značenja menstruacije u društvenim znanostima, potaknuti normalizaciju te stvaranje otvorenoga i pozitivnog dijaloga o menstruaciji.

Što je to menstruacija?

Menstruacija je dio menstrualnog ciklusa u kojem se sluznica maternice (endometrij) zajedno s krvlju izbacuje kroz rodnicu (Bullough i Bullough, 2011). Za vrijeme menstrualnog ciklusa endometrij (sluznica maternice) zadebljava i priprema se za usađivanje oplodene jajne stanice. Ako do oplodnje ne dođe, endometrij se s krvlju izbacuje kroz vaginalni kanal. Menstrualni ciklus započinje prvim danom menstrualnog krvarenja i završava zadnjim danom prije početka sljedeće menstruacije. Prosječna duljina menstrualnog ciklusa iznosi 28 dana s prosječnim trajanjem menstruacije od 4 dana i prosječnim gubitkom krvi od 35 do 60 ml. (Topalović, 2010). Menstrualni ciklusi uspostavljaju se pojavom prve menstruacije (menarhe) koja obilježava početak reproduktivnog razdoblja života žena, a u našim se uvjetima najčešće pojavljuje između 12. i 13. godine (Topalović, 2010). Zadnja menstruacija najčešće se javlja oko pedesete godine života te obilježava kraj reproduktivnoga razdoblja života žena, odnosno početak menopauze. Menstrualna je krv tamnocrvene boje, osim krvi sadrži sluz iz vrata maternice i sadržaj rodnice, a pri obilnom krvarenju pojavljuju se ugrušci¹. Duljina menstrualnog ciklusa, menstrualnog krvarenja i količine izgubljene krvi znatno variraju s obzirom na dob. Svaki menstrualni ciklus i menstruacija su jedinstveni, ne samo da se razlikuju od osobe do osobe, već su i kod jedne osobe svaki menstrualni ciklus i menstruacija međusobno različiti. Valja naglasiti kako nemaju sve žene menstruaciju te da je neke interpolne ili transrodne osobe mogu imati. Većina žena osjeća određenu vrstu nelagode za vrijeme menstruacije poput nadutosti, osjetljivosti dojki i grčeva u trbuhu. Uz to, ponekad se

¹ <https://www.plivazdravlje.hr/aktualno/clanak/24367/Menstrualni-ciklus.html>

javljaju i poremećaji menstruacije kao što su amenoreja (izostanak menstruacije), menoragija (obilna krvarenja) dismenoreja (snažni menstrualni grčevi) i predmenstrualni sindrom (Northup, 2000). Upravo zbog različitosti iskustava često nailazimo na nesuglasice oko fizioloških i psiholoških učinaka menstrualnog ciklusa na zdravlje žena (Masters, Johnson i Kolodny, 2006). Također, valja naglasiti kako su ozbiljniji znanstveni pokušaji objašnjavanja menstrualnog ciklusa novijeg datuma što je omogućilo širenje i očuvanje naslijeđenih štetnih tabua, mitova, vjerovanja, stavova i praksi o menstruaciji što ćemo i vidjeti u sljedećim poglavljima.

Društvena konstrukcija žene i ženskog tijela

Kako bismo lakše shvatili društvenu konstrukciju i dominantne stavove i vjerovanja o menstruaciji, neizbježno je da proučimo društveni položaj populacije koja se nosi s tim procesom – žene. Većina je povijesnih, ali i suvremenih, društava patrijarhalna. Povijest patrijarhata obilježena je vjerovanjem u postojanje fundamentalnih razlika između muškaraca i žena. Ženska su tijela stoljećima bila u službi reprodukcije (menstruacija, trudnoća, porod, dojenje i menopauza) što je dovelo do toga da žena u društvu zauzima ulogu majke i odgajateljice te da je vezana uz privatnu sferu društvenog života. U takvom je društvu žena svedena na status Drugoga (De Beauvoir, 2016). Biološke razlike i veza s reproduktivnim sustavom važni su za razumijevanje društvenog položaja žena. Ipak, biologija više nije ženska sudbina, stoga tjelesna ograničenost ne može u potpunosti objasniti ženski nepromjenjiv položaj. „Biologija nije dovoljna za odgovor na pitanje koje nas zaokuplja: zašto je žena Drugo. Pitanje je kako se u njoj priroda nastavlja tijekom povijesti“ (De Beauvoir, 2016: 71). Izvori sekundarnog statusa žena u zapadnim društvima možemo pronaći u dualističkoj epistemologiji koja suprotstavlja kulturu prirodi, muškarca ženi, razum emocijama i um tijelu te u konačnici žene povezuje s prirodom, emocijama i tijelom, a muškarce s kulturom, razumom i umom (Galić i Geiger, 2006). U odnosu prirode i kulture žena često zauzima prijelazni položaj koji rezultira stvaranjem kontradiktornih koncepcija i simbola koji graniče s glorifikacijom i degradacijom (Ortner, 1974). Žena je istovremeno svetica i kurva, prljava i čista, medijan između života i smrti. Menstruacija, kao što ćemo vidjeti, postaje trajni podsjetnik ženske vezanosti uz prirodu i njezinog ambivalentnog statusa. Osim odnosa prirode i kulture, jednu od ključnih dihotomija u razvoju muško – ženskih odnosa igra odnos privatnoga i javnoga, pasivnoga i aktivnoga (Škrlec, 2010). Za ženu je stoga prirodno da se ostvaruje kroz ulogu domaćice, majke i skrbnice, odnosno da je aktivna u privatnoj sferi života. Problem navedenih

dualizama leži u tome što se ne radi o recipročnom odnosu, već hijerarhijskom. „Premda su se žene kroz povijest narađale i naodgajale brojnih naraštaja ljudi, mnogih znamenitih osoba, pa tako i pridonijele razvoju ljudskog roda i usponu civilizacija, ništa od njihovih ‘prirodnih’ ili prirođenih osobina nije se smatralo toliko vrijednim civilizacijskim doprinosom koliko se smatralo za doprinos muškaraca u povijesti ljudskog roda“ (Galić, 2006: 149). Radi se o težnji ljudske vrste da nadilazi sebe samu, što se ne ostvaruje samo prirodnim funkcijama već ovladavanjem i kontrolom prirode te aktivnim stvaranjem novog svijeta. „Priroda je u uređenoj ženi prisutna, ali zarobljena, oblikovana ljudskom voljom prema muškoj želji“ (De Beauvoir, 2016:182). U tom kontekstu muškarac se uzdiže iznad prirode svoje tjelesnosti, afirmira se kao subjekt, dok žena i dalje ostaje u položaju Drugog (De Beauvoir, 2016). Tjelesnost i tjelesni procesi vezani uz žensku anatomiju (pa tako i menstruacija) bivaju vrednovani kao Drugo. Upravo zato što je menstruacija karakteristična za inferiorni ženski spol, nužno je i negativno percipirana. De Beauvoir naglašava kako „menstrualna krv ne čini ženu nečistom, nego prije očituje njenu nečistost“ (De Beauvoir, 2016: 174). „Menstruacija ne čini ženu drugom, već zato što je ona Drugo menstruacija je prokletstvo“ (Kissling, 2006 prema Hufnagel, 2012: 1). Dakle, žensko tijelo, odnosno njezina biologija, samo po sebi ne dovodi do nepovoljnog položaja žena u društvu, već značenja koja mu ih kultura pripisuje. Isto tako problem ne proizlazi iz menstruacije kao takve, već činjenice što ona simbolizira femininost.

Zapadna kultura stoljećima je objašnjavala odnos muškaraca i žena u terminima njihove biološke razlike što je dovelo naturalizacije inače povijesno konstruiranih i promjenjivih rodni uloga te internalizacije androcentrične i heteroseksualne slike svijeta (Lipsitz Bem, 1993). U tom svjetlu menstruacija je dominantno shvaćena unutar okvira ženske seksualnosti i ženskog reproduktivnog potencijala. Težnja za kontrolom prirode dovela je do prihvatanja ideje da pod istom vrstom kontrole budu podvrgnute i žene. Stvorena je slika svijeta u kojem muškarac i muško iskustvo predstavljaju neutralni standard, a žene i ženska iskustva tretirana su kao spolno-specifična devijacija od navodnog univerzalnog standarda. Prema tome, svijet je prilagođen tijelu koje ne menstruira. Još od antičke Grčke ženskost se uvijek određivala kao odsutnost čimbenika koji određuju muški spol ili kao pasivna prisutnost tog čimbenika (Škrlec, 2010). Kao očita razlika između muškaraca i žena, menstrualna krv postaje jedna od osnova za uspostavljanje muške superiornosti i shvaćanje žene kao devijacije od muške norme. „Ništa u našem društvu - iznimkom nasilja i straha - nije bilo djelotvornije sredstvo da se ženama pokaže gdje im je mjesto od

degradiranja važnosti menstrualnog ciklusa“ (Northrup, 2000:102). Dugi niz godina menstruacija je služila kao važan alat subordinacije ženskog statusa u društvenoj hijerarhiji, a religijski, medicinski i ekonomski diskursi bili su u službi održavanja te hijerarhije. „Premda su moderna društva promijenila mnoge od karakteristika rigidnog patrijarhata, u smislu njegova otvorenog izražavanja, ona ni danas nisu lišena mizoginije i seksizma – omalovažavanja, podcjenjivanja i neprijateljskog odnosa prema ženama“ (Galić, 2006: 159). Zapravo su mehanizmi patrijarhata u modernim društvima evoluirali do veoma suptilnih razina. Slijedeći Foucaultov koncept poslušnih tijela i samonadzora, Susan Bordo naglašava kako su ženska tijela regulirana normama kulturnog života. „Naša tijela su obučena, oblikovana i obilježena prevladavajućim historijskim oblicima samosvijesti, želje, muževnosti, ženstvenosti, i to ne prvenstveno samo kroz ideologiju, već kroz organizaciju i regulaciju vremena, prostora, i naših dnevnih aktivnosti“ (Bordo, 1993: 166). Bordo naglašava kako usponom kapitalizma u 19. stoljeću kontrola tjelesnog postaje normom, a u društvu binarnih opozicija gdje je žensko poistovjećeno s tjelesnim i inferiornim razvija se orodnjeni oblik sputavanja i kontrole ženskih tijela. „Povijesno gledano, disciplina i normalizacija ženskog tijela – možda jedino rodno ugnjetavanje koje se samoprovodi, iako kroz različite stupnjeve i indiferentne obrasce, starosne, rasne, klasne i seksualne orijentacije – mora biti prepoznata kao nevjerojatno dugotrajna i fleksibilna strategija društvene kontrole“ (Bordo, 1993: 166). Na sličnom tragu je i Sandra Lee Bartky kada naglašava kako „u suvremenoj patrijarhalnoj kulturi, panoptičan muški stručnjak obitava u svjesnosti većine žena: one trajno stoje ispred njegovog pogleda i podno njegove osude. Žena živi svoje tijelo kako ga vide drugi, a taj ‘drugi’ je anonimni patrijarhalni Drugi“ (Bartky, 1997: 142). U tom kontekstu možemo raspravljati o internaliziranom menstrualnom panoptikonu gdje vidljivi krvavi tragovi menstruacije predstavljaju znak inferiornosti u patrijarhalnoj kulturi koja privilegira nemenstruirajuća muška tijela (MacDonald, 2007). Dakle, mlade djevojke uče pravilne prakse i ponašanja koja naglašavaju tajnovitost i skrivanje menstruacije, a strah od otkrivanja vodi do rigoroznih praksi samonadzora i osobne higijene. „Prikriivanje naše krvi omogućuje lakše približavanje maskulinom idealu zatvorenog tijela, gdje izgledamo kao da smo u kontroli i manje smo očiti ‘drugi’“ (MacDonald, 2007:347). Lee ističe kako u heteronormativnim patrijarhalnim društvima menarha zaokuplja centralni aspekt politika tijela gdje označava početak seksualne dostupnosti i reproduktivni potencijal (Lee, 1994). Prema tome, menarha znači početak discipliniranja tijela u skladu s poželjnim i dominantnim vrijednostima koje naglašavaju seksualnu objektivizaciju ženskih tijela i ideal majčinstva.

Još 1978. godine Gloria Steinem napisala je članak pod naslovom *If Men Could Menstruate* u kojem satirično naglašava kako je menstruacija okružena negativnošću i sramom samo zato što populacija koja menstruira predstavlja subordiniranu društvenu skupinu – žene. Da muškarci menstruiraju, menstruacija bi postala zavidan i iznimno pozitivan maskulini fenomen. Logika je sljedeća: „Ukratko, karakteristike moćnih, ma kakve god bile, smatraju se boljima od karakteristika nemoćnih“ (Steinem, 2019:147). Stoga su menstruacija i stavovi prema menstruaciji dio orodnjenog diskursa koji oblikuje menstruaciju kao politički i sociokulturno specifični fenomen. „Skrivene pretpostavke o spolu i rodu ostaju utkane u kulturalne diskurse, društvene institucije i individualne psihologije koje nevidljivo i sistemski reproduciraju mušku moć iz generacije u generaciju“ (Lipsitz Bem, 1993: 2).

Menstruacija i tabu

U različitim kulturama i povijesnim razdobljima menstruacija je percipirana kao misteriozna, opasna i potencijalno zagađujuća pojava. Bez obzira na to što je menstruacija prirodna i uobičajena pojava u ženskim tijelima, gotovo sva društva imaju određene prakse i pravila vezana uz nju (Buckley i Gottlieb, 1988). Ta pravila i prakse često su operacionalizirane pomoću tabua menstruacije. Postoje razne teorije o podrijetlu menstrualnih tabua. Neki tvrde da su oni rezultat muške zavisti spram ženske reproduktivne moći, dok drugi, slijedeći Freuda, smatraju da su isti produkt muškog straha i anksioznosti od kastracije (Ussher, 2006). Teško je utvrditi izvore menstrualnog tabua, no činjenica da žene nekoliko dana krvare bez očitog razloga, i da pritom nisu u životnoj opasnosti, zasigurno je zaintrigirala naše pretke (Johnson-Robledo i Chrisler, 2011). Menstrualni tabui često su interpretirani kao znakovi primitivne iracionalnosti i univerzalne dominacije muškaraca nad ženama² (Buckley i Gottlieb, 1988). Neki antropolozi pretpostavljaju da tabu potječe od polinezijske riječi *tapua* što znači menstruacija (Delaney, Lupton i Toth, 1976). Najjednostavnije shvaćeno, tabui postoje kao sredstva koja štite članove društva od određene opasnosti i rizika (Radcliffe-Brown, 1939 prema Douglas, 2004). Prema tome, tabu menstruacije možemo shvatiti kao sredstvo koje štiti članove društva od potencijalne opasnosti menstruacije, odnosno menstruirajuće žene. Kod brojnih primitivnih društava možemo naići na širok spektar

² Buckley i Gottlieb tvrde kako shvaćanje menstrualnog tabua kao univerzalne pojave djelomično istinito i pojednostavljeno. „Menstrualni tabu kao takav ne postoji. Prije se može reći da je u kros-kulturalnim istraživanjima pronađen širok spektar posebnih pravila ponašanja koja se odnose na menstruaciju i koja naglašavaju prilično drukčije, čak suprotne svrhe i značenja“ (Buckley i Gottlieb, 1988:7).

posljedica kršenja menstrualnog tabua. Primjerice, pripadnici plemena Mae Enge iz Nove Gvineje vjeruju da će kontakt s menstruirajućom ženom ili krvlju kod muškarca izazvati mučninu i stalno povraćanje, 'ubiti krv' te u konačnici izazvati potpuno propadanje i smrt (Meggit, 1962 prema Douglas, 2004). Menstrualna krv često je bila percipirana kao magična i otrovna tjelesna tekućina koja je imala moć da stvara, ali i uništava život (Chrisler, 2011). Za antičke Rimljane žena koja menstruira je *sacra*, što znači da je istovremeno sveta i prljava (Delaney, Lupton i Toth, 1976). U nekim slučajevima menstruacija se koristila za liječenje gube, gušavosti, hemoroida i epilepsije, a koristila se i u ljubavnim napicima te kao prinos bogovima (Delaney, Lupton i Toth, 1976). Dakle, možemo reći da se uz različite kulture i povijesna razdoblja vežu i različiti oblici shvaćanja menstruacije, često kontradiktorni, što u konačnici reflektira ambivalentan odnos prema ženskom tijelu u patrijarhalnim društvima. Rane antropološke interpretacije opisuju tabu kao odnos između ljudskih bića i svetog, no danas se tabu odnosi i na društvene, kao i na religijske prakse i običaje (Kramarae i Spender, 2000). Tabu menstruacije tako ne vežemo samo uz primitivna društva i prošlost, već ga nalazimo i u suvremenim društvima. Danas se uz tabu menstruacije vežu norme i prakse često utemeljene u patrijarhalnim pretpostavkama koje promoviraju menstruaciju kao nešto što je prljavo, što pretpostavlja skrivanje (verbalno i fizičko), a u nekim slučajevima čak i izolaciju (Winkler i Roaf, 2015).

Menstruacija na granici prljavog i svetog

U knjizi *Prljavo i čisto* Mary Douglas ističe kako su ideje o tjelesnoj i spolnoj čistoći i nečistoći simbolički povezane sa širim društvenim odnosima i hijerarhijom (Douglas, 2004). „Ako odvojimo patogene i higijenu iz naših predodžbi o prljavom, ostaje nam stara definicija prljavštine kao onog što ne pripada određenom prostoru“ (Douglas, 2004:63). Prema tome, prljavo možemo shvatiti kao sve ono što narušava red, pa tako i društveno uređenje te hijerarhiju spolova. Douglas ističe kako su svi sustavi ranjivi na marginama, stoga i margine ljudskog tijela poput tjelesnih izlučevina i otvora predstavljaju izvor moći i opasnosti (Douglas, 2004). Menstrualna krv kao dio ženskog reproduktivnog ciklusa svojstvena je ženama, no ona nekontrolirano prelazi zadane granice ženskog tijela, odnosno postaje nešto što ne pripada određenom prostoru. „Margine tijela, posebice markeri plodnosti – menstruacija, trudnoća i menopauza – označavaju razlike unutar i izvan, muško i žensko, što zahtijeva sputavanje kroz tabue i rituale, s ciljem da se zazorno tijelo zadrži na sigurnoj nezagađujućoj distanci od simboličkog uređenja“ (Ussher, 2006:5). Slijedeći

zaključke Mary Douglas, Julija Kristeva (1987) piše o zazornom, onome što dominantna kultura ili zajednica ima potrebu izopćiti ili potisnuti kako bi se održao njezin simbolički poredak. Kristeva (1987) uočava kako se vidljive tjelesne tekućine poput znoja, krvi, sluzi, izmeta i mlijeka predstavljaju zazorno i češće se povezuju sa ženskim tijelom.

Kad govorimo o shvaćanju menstruacije kao prljave pojave, smatramo da je zanimljivo spomenuti i *Prirodoslovlje* Plinija Starijeg iz 65. g. pr. Kr. u kojem izvještava da menstrualna krv može izazvati kvarenje mladoga vina, sušenje sjemena, opadanje plodova voćaka, hrđanje bronce, ugibanje pčela, bjesnoću pasa te smrtonosnost njihova ugriza (De Beauvoir, 2016). Slična uvjerenja možemo uočiti i u srednjem vijeku u tekstu Pseudo Albertusa (Sekulić, 2016). Za pretpostaviti je da su ovakva shvaćanja menstruacije kao nečiste i zagađujuće pojave dio davne prošlosti, no nažalost održala su se i do danas. Primjerice, 30-ih godina prošlog stoljeća znanstvenici su pokušali racionalizirati vjerovanja o menstruaciji kao prljavoj i toksičnoj supstanci. Tako je David I. Macht tvrdio je da je u menstrualnoj krvi prisutan monotoksin, toksična supstanca otrovna za biljke i životinje (Laws, 1990). Početkom 20. stoljeća industrija opijuma u Saigonu opravdavala je nezapošljavanje žena zbog vjerovanja da menstruacija može pokvariti i utjecati na kvalitetu opijuma (De Beauvoir, 2016). Proučavajući povijest, možemo uočiti kako simbol prljavštine igra važnu ulogu u subordinaciji ugnjetavanih skupina (Židovi, crnci, Romi, itd.), pa tako i žena (Laws, 1990). Dakle, simbol prljavštine korišten je kao alat uspostave i održavanja odnosa moći u društvu.

Shvaćanje menstruacije kao prljave i zagađujuće pojave prisutno je i u brojnim religijama i religijskim tekstovima. U islamu, hinduizmu i judaizmu nailazimo na pravila koja ograničavaju seksualnu aktivnost i participaciju u religijskim praksama te zahtijevaju određeni oblik ritualnog čišćenja (Dunnavant i Roberts, 2013). Biblija nalaže kako je žena koja ima menstruaciju nečista sedam dana i da sve što dotakne također treba smatrati nečistim (Bullough i Bullough, 2011). Ortodoksni Židovi i danas poštuju određene prakse separacije i rituale pročišćavanja vezane uz menstruaciju. Početkom svake menstruacije, i sve do sedam dana nakon prestanka krvarenja, žena je *niddah*, ili ritualno nečista te slijedi stroga pravila ponašanja, a nakon prestanka krvarenja prolazi kroz proces ritualnog čišćenja uranjanjem u posebnu kupku zvanu *mikveh* (Ussher, 2006). U zapadnom Nepalju još uvijek opstaje hinduistička tradicija zvana *chhaupadi*. Zbog vjerovanja

da su djevojke i žene nečiste za vrijeme menstruacije, zabranjeno im je participirati u uobičajenim aktivnostima te moraju spavati u tzv. kolibama za menstruaciju (Bobel, 2019).

Iako u kršćanstvu ne nalazimo stroga pravila ponašanja za vrijeme menstruacije, prisutno je uvjerenje da je ista izraz prokletstva nad ženama zbog Evinih grijeha, a zanimljivo je kako je u engleskom jeziku i danas u upotrebi eufemizam *the curse*, što znači prokletstvo (Bullough i Bullough, 2011). U kršćanskoj tradiciji popularno je shvaćanje ženskog tijela kao nečeg što je istovremeno demonsko i anđeosko, kao predmeta obožavanja i mržnje (Sekulić, 2016) što još jednom potvrđuje graničan položaj žene u dualizmu prirode i kulture te ambivalentan odnos spram njezine tjelesnosti.

Od tabua do bontona menstruacije

Paradoksalne i kontradiktorne ideje o menstruaciji, ženskim reproduktivnim procesima i ženskom tijelu ne odolijevaju vremenu. I u suvremenim zapadnim društvima uz menstruaciju se i dalje vežu tabui aktivnosti, prikrivanja i komunikacije (Kissling, 1996). Tako možemo naići na vjerovanja o zabrani kupanja, plivanja, pranja kose, obavljanja težih kućanskih poslova, konzumacije određene hrane i pića, tjelovježbe i spolnih odnosa za vrijeme menstruacije (Chrisler, 2011). Očit primjer tabua prikrivanja i komunikacije vidljiv je u reklamama za proizvode za menstrualnu higijenu. Danas je dovoljno nekoliko klikova na računalu i daljinskom upravljaču da naletimo na reklame koje reproduciraju ideju o menstruaciji kao prljavom događaju kojeg treba skrivati i o kojem se ne smije razgovarati. U knjizi *Plod spoznaje* Liv Strömquist na satiričan način ističe kako su u reklamama za tampone i uloške najzastupljenije riječi *svježe* i *sigurno* što implicira da je menstruacija prljava i neugodna mirisa te da nipošto ne smije biti vidljiva (Strömquist, 2018). Prizori nasmiješenih djevojaka koje samouvjereno nose usku bijelu odjeću i bez problema obavljaju određene fizičke aktivnosti šalju poruku da je kontrolu nad menstruirajućim ženskim tijelom moguće postići samo upotrebom određenog proizvoda. Kao krajnji izraz pokušaja kontrole i prekrivanja menstruacije možemo istaknuti upotrebu dnevnih uložaka te odgađanje i supresiju menstruacije upotrebom kontracepcijskih pilula. „Inzistiranje na ‘nevidljivosti’ menstrualnog ciklusa, odnosno njegovo potiskivanje kao nečega neprimjerenog i neugodnog najjasnije je vidljivo u svakodnevnom govoru, tj. govornim figurama koje (žene) upotrebljavaju pri njegovom imenovanju“ (Pleić Tomić, 2014). Britanska sociologinja Sophie Laws (1990) uočila je problem u korištenju pojma *menstrualni tabu* u suvremenim društvima te alternativu vidi u korištenju

termina *menstrual etiquette*, odnosno „bonton menstruacije“³. Za razliku od tabua koji se sprovodi zbog straha od nadnaravnog, bonton se sprovodi zbog društvenih sankcija kao što su kritiziranje, ismijavanje i isključivanje (Laws, 2002). Ovako shvaćen bonton menstruacije predstavlja zamršen skup pravila ponašanja i praksi usredotočenih na menstruaciju, koje ne samo da su nastale kao produkt rodni nejednakosti, već i sudjeluju u njihovoj daljnjoj reprodukciji.

Menstruacija kao stigma

Jedan od načina na koji možemo promatrati menstruaciju u sklopu sociološke teorije jest Goffmanova teorija stigme. Riječ *stigma* proizlazi iz antičke Grčke gdje se odnosila na užarenim metalom utisnuti znak koji je isticao loš moralni status osobe (primjerice robova i izdajice polisa), kasnije je u kršćanstvu poprimila pozitivnu konotaciju Isusovih rana dok se danas više odnosi na društvenu sramotu nego na neki fizički znak (Goffman, 2009). Prema Goffmanu, stigma se odnosi za procjep koji postoji između virtualnog socijalnog identiteta (onoga što bi osoba trebala biti) i aktualnog socijalnog identiteta (onoga što osoba zapravo jest). Riječ je o određenim crtama koje izdvajaju osobu od ostatka društva i reduciraju je u očima drugih kao nenormalnu, nemoralnu ili čak nečovječnu osobu (Goffman, 2009). Goffman razlikuje tri kategorije stigme: fizičke, kao što su određeni tjelesni hendikepi, ožiljci fizičke karakteristike (tjelesni hendikepi, ožiljci i sl.), karakterne slabosti pojedinca (mentalne bolesti, radikalna uvjerenja, homoseksualnost i sl.) te plemenske stigme (pripadnost određenim marginaliziranim skupinama) (2009). Bilo da je riječ o fizičkoj, karakternoj ili plemenskoj stigmati, ponašanje nositelja stigme ovisit će o njenoj vidljivosti. Ako je stigmatizirajuće stanje osobe poznato okolini, govorimo o diskreditirajućoj stigmati, a ako ista nije poznata okolini (ili nositelj stigme smatra da nije poznata), govorimo o diskretnoj stigmati. Ponašanje osoba s diskreditirajućom stigmom bit će usredotočeno na popravljivanje dojma, dok će ponašanje osoba s diskretnom stigmom biti usredotočeno na daljnje skrivanje stigme.

Uzmemo li u obzir Goffmanovu konceptualizaciju stigme, možemo zaključiti kako se menstruacija uklapa u sve tri kategorije stigme. Kao prvo, s obzirom na raširena vjerovanja o menstruaciji kao prljavoj tekućini koja potencijalno predstavlja higijensku krizu, menstruacija može biti shvaćena kao fizička stigma koja karakterizira žene kao prljave i lošeg mirisa (Johnston-

³ Termin *menstrual etiquette* preveli smo kao bonton menstruacije a bazira se na Norbeckovoj definiciji bontona kao „pravila ponašanja koja upravljaju društvenim odnosima među ljudima određenog društvenog statusa ili klase“ (Norbeck 1977:72 prema Laws, 1990).

Robledo i Chrisler, 2011). Kao drugo, bilo koji vidljivi znakovi menstruacije poput mrlja na odjeći (pa čak i proizvoda za menstrualnu higijenu) mogu predstavljati karakternu stigmatu jer vidljive mrlje mogu ugroziti društveno idealiziranu sliku ženstvenosti. Dodamo li uz to i vjerovanja o fizičkim i psihološkim poremećajima za vrijeme menstruacije, stvara se slika o ženama kao bolesnima, onesposobljenima i psihički nestabilnima (Johnston-Robledo i Chrisler, 2011). Kao treće, s obzirom na činjenicu da se u društvenom i kulturnom kontekstu menstruacija, odnosno menarha doživljava kao važan znak socijalizacije u svijet odraslih žena i rodni uloga koje im se pripisuju, menstruacija predstavlja plemensku stigmatu koju privilegirana i normalizirana muška tijela ne trpe (Johnston-Robledo i Chrisler, 2011). S obzirom na dominantni bonton menstruacije koji zahtijeva skrivanje menstrualnog statusa, menstruacija najčešće predstavlja skrivenu, odnosno diskretnu stigmatu, a žene na razne načine pokušavaju zadržati njezin nevidljiv status. Istraživanje Tanith Oxleay o iskustvima menstruacije na uzorku od 55 Britanki potvrđuje kako njihova ponašanja za vrijeme menstruacije reflektiraju težnju da svoj menstrualni status prikriju od drugih (1998). Žene tako preferiraju upotrebu tampona jer su manje primjetni od uložaka, nose široku i tamniju odjeću i izbjegavaju plivanje i seksualne odnose.

Medikalizacija menstruacije

Kad raspravljamo o društvenoj konstrukciji menstruacije, ne možemo zaobići proces medikalizacije i patologizacije iste. Dominantne ideje o ženama kao inferiornim bićima utjecalo je na formiranje znanstvenih istina, pa tako i medicinskih (Galić, 2006). Nedostatak znanja o menstrualnom ciklusu i menstruaciji poslužio je kao plodno tlo za razvoj medicinskih ideologija koje su opravdavale drugost žena. Stvaranje menstrualnog znanja kontinuirani je proces, no ono što je konstantno jest apropiacija ženskog tijela kao prostora za definiciju razlike (Strange, 2000). Prvi ozbiljniji pokušaji znanstvenog objašnjenja menstruacije javljaju se u 19. st., ali njihove korijene možemo pronaći u filozofiji antičke Grčke. Hipokrat je shvaćao tijelo kao skup životnih sokova koji su u ravnoteži, no žensko tijelo apsorbira previše vlage koje ne može osloboditi. Prema tome, ženska fiziologija inferiorna je muškoj i zahtijeva menstruaciju kao nužni mehanizam pročišćavanja inherentno defektnog ženskog tijela (Hufnagel, 2012). Aristotelova teorija reprodukcije bila je utemeljena na vjeri u prirodnu defektnost žena i toplini kao temeljnog principa razvoja (Tuana, 1989). Zbog svoje defektnosti i nedostatka topline proizlazi da su žene i tjelesno i intelektualno inferiornije muškarcima. Prema Aristotelu, oplodnja se odvija susretom muškog

sjemena i menstruacije. Menstruacija je istovjetna muškom sjemenu, no zbog nedostatka topline žensko sjeme nije u potpunosti transformirano i izgledom i dalje nalikuje krvi. Aktivnu ulogu u oplodnji igra samo muškarac jer se fetus već nalazi u muškom sjemenu, dok je ženska uloga svedena na pasivnu materijalnu. Kasnije, Galen primjenjuje Aristotelove zaključke na objašnjenje razlike između muških i ženskih genitalija. Ženske i muške genitalije istovjetne su, no zbog hladnoće ženskog tijela ženske genitalije ostaju unutar tijela te stoga vagina predstavlja falusni negativ (Tuana, 1989). Aristotel i Galen postavljaju osnovni orijentir u razvoju reproduktivnih teorija koji se zadržao do 17. stoljeća, a bazirao se na uvjerenju u inferiorni status žene i njezine reproduktivne biologije (Tuana, 1989). Institucionalizacija medicine u 19. stoljeću i razvoj ginekologije nažalost nije doprinijela boljem shvaćanju ženskog reproduktivnog sustava i menstruacije. „Kao i većina povijesti, i povijest ginekologije muška je povijest. Točnije bi zapravo bilo reći da je povijest ginekologije muška, bijela, heteroseksualna povijest“ (Žmak, 2020). „Od stoljetnih navika teško je odučiti muškarce koji ovise o ženskim manifestnim fizičkim razlikama kao racionalnim objašnjenjima za vjerovanje u emocionalnu, ekonomsku i društvenu drugost“ (Delaney, Lupton i Toth, 1976: 50). Proučavajući povijest medicinskih narativa o menstruaciji, Luisa Lander ističe kako je pod utjecajem patrijarhalne ideologije menstruacija od normalne fiziološke pojave prerasla u patološko stanje i bolest, što je u konačnici poslužilo kao opravdanje dominantnih politika i ženskog položaja u društvu (1988). „U maskulinom društvu medicinska ideologija reflektira i podupire društvenu ideologiju ženske inferiornosti, tipično poseže za ženskom cikličnom prirodom i reproduktivnim potencijalom te pretvara jedinstveno ženske sposobnosti u nesposobnosti“ (Lander, 1988: 8-9). Jezik medicine i menstruacije u 19. i ranom 20. stoljeću bio je prožet idealizacijom žene kao rađateljice, odgajateljice i kućanice. Medicinski jezik ovisi o konstrukciji i ideji ženstvenosti gdje fertilnost postaje jedan od glavnih pokazatelja ženske vrijednosti (Martin, 2001; Strange, 2000). Strange tako naglašava upotrebu eufemizama koji se referiraju na menstruaciju kao neuspjelu reprodukciju, dok Martin primjećuje medikalizaciju menopauze kroz metafore propadanja ženstvenosti (Martin, 2001; Strange, 2000). I istraživanja uglednih medicinskih autora 19. st. bila su usredotočena na štetan utjecaj obrazovanja i rada na normalno funkcioniranje menstrualnog ciklusa. Dr. E. H. Clarke je u studiji iz 1873. g. zaključio kako mentalna i fizička aktivnost za vrijeme menstruacije mogu spriječiti ovulaciju i dovesti do neplodnosti, dok je dr. Van Dyke 1905. g. tvrdio kako naporno učenje oduzima ljepotu, izaziva histeriju i dismenoreju, ubija spolnu želju te prekida razvoj zdjelice (Bullough i Bullough 2011).

Očito je da se iza procesa medikalizacije i patologizacije menstruacije krije kampanja zaustavljanja napretka žena i zadržavanja društvene moći u rukama muškaraca. Delaney, Lupoton i Toth ističu da je medicinsko znanje bilo u funkciji očuvanja i širenja tzv. menstrualnih politika iza kojih se krije ideja da su žene prirodno i nepovratno ograničene menstruacijom (Delaney, Lupton i Toth 1976). Kasnije su novi medicinski diskursi naglasak sa ženskog reproduktivnog potencijala prebacili na higijenu te regulaciju i kontrolu menstruacije i menstrualnih poremećaja upotrebom lijekova i proizvoda za menstrualnu higijenu. Jedan od poremećaja koji je često na udaru kritika feministica jest PMS – predmenstrualni sindrom. Lander upozorava na opasnosti PMS-a kao ideologije koja ponovno naglašava cikličnost ženske sudbine i supremaciju reproduktivnog sustava nad ženskim životom (Lander, 1988). Laws (2002) smatra da PMS moramo promatrati kao politički konstrukt i medicinski izum koji ne doprinosi stvaranju pozitivnih viđenja ženskih tijela. Danas prevladava medikalizacija ženskih bioloških i menstrualnih funkcija no malo je pažnje posvećeno utjecaju psiholoških, sociokulturnih i zdravstvenih faktora na iste (Kramarae i Spender). Christine Northup kritizira medicinski pristup menstruaciji gdje su poremećaji kao što su predmenstrualni sindrom i dismenoreja odvojeni od ostalih razina života što u konačnici dovodi do stvaranja ovisničkog sustava o zdravstvenoj skrbi (Northup, 2001).

Teorijsko konceptualna razrada i hipoteze

Mišljenja i stavovi o menstruaciji

U prijašnjim poglavljima rada pokušali smo predstaviti menstruaciju kao biosociološki fenomen koji je kroz povijest bio okružen tabuima, stigmom i medikalizacijom. S obzirom na dugotrajnu prisutnost tih negativnih obrazaca, smatramo kako je važno istražiti mišljenja i stavove muškaraca i žena o menstruaciji jer oni igraju važnu socijalizacijsku ulogu u životu žena. Svjetska zdravstvena organizacija je 1980. godine provela istraživanje o obrascima i percepcijama o menstruaciji na uzorku od 5000 žena iz 10 zemalja u razvoju. Rezultati su ukazali kako većina ispitanica smatra da je menstruacija privatni problem i da je bilo kakva vidljivost menstruacije sramotna. Također, rezultati su ukazali na prisutnost vjerovanja kako su žene koje menstruiraju nečiste te kako moraju slijediti određena pravila ponašanja poput izbjegavanja plodnih polja i biljaka, pranja kose i kupanja (WHO, 1980 prema Marvan et al. 2005). Nadalje, Tampax Inc. je 1981. g. u SAD-u proveo telefonsku anketu o percepcijama i stavovima o menstruaciji na uzorku od 1,034 muškaraca

i žena (Tampax Report, 1981 prema Marván et al. 2005). Anketa je ukazala kako su stavovi o menstruaciji pretežito negativni. Za mnoge je ispitanike menstruacija predstavljala tabu temu o kojoj se ne govori te se pokazalo kako mnogi smatraju da žene moraju skrivati činjenicu da menstruiraju. Velik broj ispitanika smatrao je da za vrijeme menstruacije žene ne mogu kvalitetno obavljati svoj posao i da menstruacija utječe na sposobnost razmišljanja (Tampax Report, 1981 prema Marván et al. 2005). Flexfitsova online anketa iz 2017. u kojoj je ispitana percepcija menstruacije u različitim kulturama otkrila je kako žene i dalje skrivaju mjesečnicu od drugih (73 %) i da većina njih (68 %) o toj temi ne priča s muškim spolom⁴. Brojna istraživanja ukazuju da su vjerovanja i stavovi o menstruaciji višedimenzionalna te da muškarci (s većim naglaskom) i žene imaju pretežito negativne stavove o istoj (Brooks-Gunn i Ruble, 1980, 1986, Marván et al., 2005, 2006; Wong, 2013). Muškarci su također skloniji shvaćati menstruaciju kao nešto što je sramotno, vezivati menstruaciju uz koncepte opasnosti i stigme te podržavati određene zabrane i upute za žene koje menstruiraju (Brooks-Gunn i Ruble, 1986; Heard i Chrisler, 1999; Marván et al., 2006). Istraživanje Marván i suradnica o vjerovanjima i stavovima o menstruaciji na uzorku mladih i srednjovječnih muškaraca i žena iz Meksika pokazalo je kako su mlađi ispitanici skloniji shvaćanju menstruacije kao iritantne pojave (2005). Također, muškarci su bili skloniji stavovima da za vrijeme menstruacije žene moraju slijediti određene zabrane i uputstva te kako menstruacija onesposobljava žene (Marván et al., 2005). U istraživanju o vjerovanjima i stavovima meksičkih i američkih studenata Marván i suradnici došli su do zaključka kako muškarci općenito imaju negativnija vjerovanja i stavove o menstruaciji i da su skloniji podržavanju zabrana i uputa za vrijeme menstruacije (Marván et al., 2006). Što se tiče istraživanja provedenih u Hrvatskoj, moramo istaknuti ono o menstrualnom siromaštvu i sramu provedenom na namjernom uzorku od 6084 žena (Močibob, 2020). Rezultati su ukazali kako 10,5 % sudionica menstruaciju povezuju s nečim prljavim, kako 15.6 % sudionica navodi neki drugi razlog izostanka s posla ili škole i fakulteta umjesto tegoba vezanih uz menstruaciju, dok više od trećine (35.3 %) ispitanica menstrualne potrepštine skriva prilikom odlaska na toalet. Uz to dobivena je i značajna negativna korelacija između procjena tvrdnji o menstrualnom sramu i dobi, koja ukazuje na niže procjene starijih osoba o menstruaciji kao nečemu čega se treba sramiti (Močibob, 2020). Prijašnja istraživanja slažu se oko toga kako vjerovanja i stavovi o menstruaciji mogu varirati s obzirom na razinu religioznosti, obrazovanja te prihoda (Dunnavant i Roberts, 2013; Wong, 2013; White,

⁴ <https://blog.flexfits.com/periods-around-the-world/>

2013). Važno je napomenuti kako se velik broj istraživanja fokusira na negativne aspekte menstruacije, zanemarujući one pozitivne što ukazuje na općenitu percepciju menstruacije kao nečeg negativnog.

Menstruacija i seksizam

Nadalje, kada govorimo o mišljenjima i stavovima o menstruaciji nužno je napomenuti kako ista nastaju u svjetlu dominantnih društvenih shvaćanja rodних uloga. Seksizam je skup vjerovanja i djelovanja koja privilegiraju muškarce iznad žena i podcjenjuju i degradiraju vrijednosti i aktivnosti povezane sa ženama (Barada i Jelavić, 2004:78). Budući da je menstruacija nužno žensko iskustvo, seksistička uvjerenja stoljećima su uzeta kao objašnjenja za emocionalnu, ekonomsku i društvenu drugost žena. Brojni izvori literature nalažu kako je negativnost koja okružuje menstruaciju produkt sociokulturalnih procesa i stavova koji su nastali kao rezultat društvene kontrole i moći nad ženama. Ipak, ne smijemo zaboraviti na napore feministica za osiguravanjem bolje edukacije o menstruaciji i borbu za sigurne proizvode (npr. isticanje problema sindroma toksičnog šoka i trovanja dioksinom u 1980-ima), kao i na novije pokušaje suzbijanja stigme o menstruaciji i menstrualnog siromaštva (Bobel, 2019). Tako se 28. svibnja obilježava Dan menstrualne higijene, dok su neke zemlje smanjile stopu PDV-a na proizvode za menstruaciju. U Hrvatskoj je prijedlog da se oporezivanje proizvoda za menstruaciju smanji s 25 % na 5 % odbijen.⁵ Kao što je Gloria Steinem već napomenula, da muškarci menstruiraju, menstruacija bi postala zavidan i iznimno pozitivan maskulini fenomen, a proizvodi za menstruaciju bili bi besplatni (Steinem, 2019). Stoga, smatramo kako su degradacija, tabuiziranje, stigmatizacija i patologizacija menstruacije rezultati seksističkih i mizoginih diskursa koji su i dalje prisutni u suvremenim društvima. Dosadašnja istraživanja o prisutnosti seksističkog diskursa u Hrvatskoj pokazala su kako populacija njeguje određene oblike modernog i tradicionalnog seksizma (Galić, 2004). Malo je istraživanja koja se bave vezom seksizma i vjerovanja i stavova o menstruaciji. Rezultati prijašnjih istraživanja ukazuju na postojanje poveznice između seksizma i negativnih stavova prema menstruaciji i ženama koje menstruiraju (Forbes et al., 2003; Marván et al., 2014). Tako osobe koje su sklonije prihvatanju koncepta seksizma izražavaju negativnije stavove prema menstruaciji (Forbes et al. 2003; Marván et al., 2014).

⁵ <https://www.libela.org/vijesti/10836-vlada-je-odbila-smanjiti-porez-na-uloske-i-tampone/>

Informiranost o menstruaciji

Duga permanencija patrijarhata, menstrualnih tabua, stigmatizacije i medikalizacije menstruacije utjecala je i oblikovala dominantna znanja i informacije o menstruaciji. Omogućila je reprodukciju i zadržavanje netočnih, nejasnih i ponekad bizarnih informacija o tome što menstruacija jest. Istraživanja ukazuju na problem menstrualne edukacije (posebice adolescenata), kruženja netočnih informacija i nedostatka otvorenih rasprava o menstruaciji. (Lee, 1994; Cheng et al. 2007; White 2013). Također, istraživanja ističu problem zanemarivanja informiranosti i edukacije dječaka i muškaraca o menstruaciji (Cheng et al. 2007, Marván et al 2005). Budući da menstruacija igra važnu ulogu u reprodukciji, neznanje o istoj može ostaviti posljedice po oba spola. Važnu ulogu u informiranosti i znanju o menstruaciji igraju njihovi izvori. Primjerice Costos i suradnice (2002) provele su intervju s 138 žena gdje je više od polovice sudionica naglasilo kako su njihove majke podržavale tabu komunikacije, fokusirale se samo na negativne činjenice i menadžment menstruacije što je u konačnici utjecalo i na njihove stavove o menstruaciji. Reklame za menstrualne proizvode često predstavljaju menstruaciju kao higijensku krizu, potiču tabu prikrivanja, a ponekad reklamiraju mirisne uloške i sapune koji u konačnici mogu negativno utjecati na zdravlje potrošača (Erchull et al., 2002). Cheng i suradnici (2007) naglašavaju da je zbog osjetljivosti teme roditeljima, učiteljima i školskom osoblju ponekad teško ostati nepristranima te nije ugodno raspravljati o menstruaciji. Poznato je kako je u Hrvatskoj pokušaj uvođenja zdravstvenog odgoja izazvao burne reakcije javnosti. Trenutno su u međupredmetnoj temi *Zdravlje* u osnovnim i srednjim školama obuhvaćene teme važnosti higijene za vrijeme menstruacije (uključujući redovitu zamjenu higijenskih uložaka za vrijeme menstruacije) te suzbijanja predrasuda i vođenja menstrualnog kalendara.⁶ Također, moramo napomenuti da je 2021. pokrenuta Peticija za uvođenje sveobuhvatnog seksualnog obrazovanja u škole kao obveznog nastavnog predmeta⁷. S obzirom na to da menstruacija igra važnu ulogu u zdravlju žena, krucijalno je da žene steknu točne i pouzdane informacije o menstruaciji i nauče prihvatiti menstruaciju kao pozitivan i prirodan dio života (Cheng et al. 2007). Laws (1990) ističe kako neznanje o menstruaciji očvršćuje mitove i zablude o istoj i na taj način perpetuira negativne stavove o menstruaciji. Istraživanja također ukazuju kako su viša razine znanja o menstruaciji i pripravnosti pozitivno korelirane s menstrualnim stavovima (Cheng et al., 2007; Wong et

⁶ Odluka o donošenju kurikulumu za međupredmetnu temu Zdravlje za osnovne škole i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 10/19

⁷ <https://pariter.hr/pokrenuta-peticija-za-uvodenje-seksualnog-obrazovanja-u-skole/>

al.,2013). Marván i suradnice (2005) naglašavaju kako se negativniji stavovi muškaraca prema menstruaciji mogu djelomično objasniti njihovom (nižom) razinom informiranosti i znanja o menstruaciji koja ih čini podložnijima utjecaju dominantnih kulturoloških stereotipa. Mišljenja smo kako su točne i činjenične informacije o menstruaciji ključne za suzbijanje tabua, stigme i tzv. menstrualnih politika. One mogu imati pozitivan učinak na reproduktivno i seksualno zdravlje te u konačnici mogu doprinijeti stvaranju pozitivnijih vjerovanja i stavova o menstruaciji i stvaranju ravnopravnijeg društva.

U skladu s prethodno postavljenim ciljevima rada, literaturom te prethodno provedenim istraživanjima u ovom ćemo radu testirati sljedeću hipotezu:

H1: Vjerovanja i stavovi studenata i studentica UNIZG o menstruaciji mogu se djelomično objasniti njihovom a) razinom informiranosti, b) seksističkim stavovima i c) individualnim karakteristikama.

Metodologija istraživanja

Shodno prethodno postavljenim metodološkim i empirijskim ciljevima, u ovome istraživanju koristili smo kombinaciju nekoliko istraživačkih metoda i tehnika. Prije provedbe istraživanja zatražena je i dobivena dopusnica Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja Filozofskog fakulteta u Sveučilišta Zagrebu.

Metodološki cilj istraživanja odnosio se na prevođenje i prilagodbu BATM skale o vjerovanjima i stavovima prema menstruaciji uzorku studenata i studentica Sveučilišta u Zagrebu. U svrhu ostvarivanja metodološkog cilja skalu smo preveli i prilagodili hrvatskom jeziku i sociokulturnom kontekstu, koristeći kvalitativne metode istraživanja - ekspertne konzultacije i fokus grupu s pripadnicima/icama ciljane studentske populacije. Pomoću ekspertnih konzultacija i fokus grupe provjerili smo sadržajnu valjanost i semantičku razumljivost prevedenih čestica BATM skale. Empirijski cilj istraživanja odnosio se na ispitivanje vjerovanja i stavova studenata i studentica Sveučilišta u Zagrebu o menstruaciji, točnije na prikupljanje i analizu podataka na prigodnom uzorku studenata i studentica Sveučilišta u Zagrebu te utvrđivanje utjecaja individualnih karakteristika, sklonosti ka seksizmu i razini informiranosti na njihova vjerovanja i stavove o menstruaciji. U svrhu njegova ostvarivanja provedeno je kvantitativno istraživanje metodom ankete.

Provedba kvalitativnog istraživanja

Ekspertne konzultacije proveli smo individualno na namjernom ekspertnom uzorku troje metodologa s Odsjeka za sociologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (dr. sc. Goran Koletić, predavač Izvor Rukavina i doc. dr. sc. Ksenija Klasnić). Konzultacije smo dogovorili slanjem *e-maila* te usmenim putem. Sudionike smo odabrali s obzirom na polje njihovog znanstvenog interesa (kvantitativna metodologija i konstrukcija anketnih skala mjerenja). S obzirom na uvođenje izvanrednih mjera „socijalnog distanciranja“ nastalih širenjem virusa SARS-Cov-2, jedne su konzultacije provedene *online* pomoću *Big Blue Button* programa za videopozive. Čestice BATM skale komentirali smo u njihovom izvornom obliku, kao i prijedlog prijevoda istraživačice. Prilikom konzultacija vođene su bilješke na temelju kojih su pojedine čestice preoblikovane, uklonjene ili nadopunjene.

Nakon suglasnosti oko prijevoda čestica BATM skale provedena je fokus grupa kako bi se dodatno ispitala kulturna specifičnost i semantička razumljivost prevedenih čestica. Fokus grupa provedena je 5. lipnja 2020. sa sedam studenata i studentica Sveučilišta u Zagrebu. Sudionici su regrutirani pomoću metode snježne grude, a rasprava je provedena *online* pomoću *Skype* programa za videopozive i trajala je 91 minutu. Tijekom rasprave sudionicima smo redom predstavili čestice BATM skale na engleskom jeziku i prijedlog prijevoda. Sudionici su iznosili svoja mišljenja o razumljivosti prijevoda čestica te o kulturnoj relevantnosti njihova sadržaja⁸. Sukladno prethodnoj suglasnosti sudionika, za vrijeme diskusije vođene su bilješke i sniman je audiozapis. Shodno komentarima sudionika fokus grupe, čestice BATM skale smo preoblikovali, uklonili ili zadržali u prvotnom obliku.

Nakon osiguravanja sadržajne valjanosti i razumljivosti prijevoda BATM skale bili smo u mogućnosti prijeći na ostvarivanje empirijskog cilja istraživanja.

Provedba kvantitativnog istraživanja

Empirijsko istraživanje planirali smo provesti na prigodnom uzorku od minimalno 200 studenata i studentica Sveučilišta u Zagrebu, s mogućnošću ostvarivanja i većeg broja. U konačnici smo empirijsko istraživanje proveli koristeći metodu ankete, služeći se tehnikom *online* anketiranja pomoću *LimeSurvey* alata za prikupljanje podataka. Online anketiranje provedeno je u

⁸ Više o provedbi fokus grupe u Protokolu fokus grupe: Prilogu 3.

razdoblju od 19. srpnja do 29. srpnja 2020. na prigodnom uzorku studenata i studentica Sveučilišta u Zagrebu. Link za pristup *online* anketnom upitniku podijeljen je u studentske *Facebook* grupe⁹, a uz link stajao je pozivni tekst neformalnog karaktera: „Dragi studenti i studentice u sklopu pisanja diplomskog rada provodim anketno istraživanje na temu *Oni dani u mjesecu – analiza vjerovanja i stavova studentske populacije o menstruaciji*. Radi se o rijetko istraživanoj temi, a Vaše će sudjelovanje uvelike pomoći boljem shvaćanju menstruacije kao društvenog fenomena. Stoga, dokažite da menstruacija nije bauk i kliknite na link za anketu! Pozivamo i žene i muškarce da je ispune.“ S obzirom na to da je znatno više studentica ispunilo *online* anketni upitnik, odlučili smo ciljano regrutirati studente tako što smo link za pristup *online* anketnom upitniku i dorađen pozivni tekst podijelili u još nekoliko *Facebook* studentskih grupa čiji su članovi pretežito muškarci¹⁰. U konačnici ostvarili smo uzorak od 1840 ženskih i 135 muških ispitanika, što je bilo dovoljno za daljnju analizu i donošenje određenih zaključaka. Dobivene rezultate analizirali smo pomoću statističkog programa IBM SPSS Statistics 24.0.

Opis uzorka u anketnom istraživanju

U ovome istraživanju ostvarili smo uzorak od 1975¹¹ studenata i studentica Sveučilišta u Zagrebu.

Tablica 1. Individualne karakteristike ispitanika

Individualna karakteristika		Frekvencija (f)	%
Spol (N=1975)	Muški	135	93,2
	Ženski	1840	6,8
Dob (N=1971)	18 - 21	499	25,4
	22 - 25	1183	59,9
	26 - 30	271	13,7
	30 +	18	1,0
Razina studija (N=1975)	Preddiplomski	976	49,4
	Diplomski	912	46,2
	Postdiplomski	87	4,4
Znanstveno područje studiranja (N=1975)	Prirodne znanosti	144	7,3
	Tehničke znanosti	232	11,7
	Biomedicina i zdravstvo	206	10,4

⁹ Studentski dom "Stjepan Radić" - "Sava", Šara - Studentski dom dr. Ante Starčević, Tražim / nudim studentski posao, EFZG Zagreb, FFZG – sociologija 1-5 godina, Kod prolupalog povjesničara

¹⁰ Brucoši FSB-a, Šumari 2019/2020, Brucošu FER-a

¹¹ Početna veličina uzorak iznosila je 3252, no 1277 ispitanika je isključeno je iz daljnje analize po kriteriju neispunjavanja cijelog anketnog upitnika

	Biotehničke znanosti	101	5,1
	Društvene znanosti	846	42,8
	Humanističke znanosti	388	19,6
	Umjetničko područje	58	2,9
Regionalna pripadnost (N=1975)	Zagreb i okolica	883	44,7
	Sjeverna Hrvatska	295	14,9
	Slavonija	235	11,9
	Lika, Pokuplje i Banovina	122	6,2
	Istra, Primorje i Gorski kotar	140	7,1
	Dalmacija	262	13,3
	Inozemstvo	38	1,9
Veličina naselja (N=1975)	Selo	492	24,9
	Manji grad	573	29,0
	Veći grad	275	13,9
	Zagreb	628	31,8
	Veliki grad izvan Hrvatske	7	0,4
Religijsko uvjerenje (N=1975)	Uvjereni/na sam ateist/kinja	224	11,3%
	Skloniji/ja sam nevjerovanju, nego vjerovanju	479	24,3%
	Ne znam, ne mogu procijeniti	163	8,3%
	Skloniji/ja sam vjerovanju, nego nevjerovanju	599	30,3%
	Uvjereni/na sam vjernik/ica	510	25,8%
Status veze (N=1975)	Da	1221	61,8%
	Ne znam, ne mogu procijeniti	72	3,6%
	Ne	682	34,5%
Imovinski status (N=1975)	Puno lošije od većine	32	1,6%
	Nešto lošije od većine	183	9,3%
	Ni bolje ni lošije od većine	1064	53,9%
	Nešto bolje od većine	597	30,2%
	Puno bolje od većine	99	5,0%
Majka – najviši završeni stupanj obrazovanja (N=1975)	Osnovna škola	135	6,8%
	Srednja škola	1091	55,2%
	Viša škola	227	11,5%
	Fakultet	368	18,6%
	Specijalizacija, magisterij, doktorat	146	7,4%
	Ne znam, nisam siguran/na	8	0,4%

Otac - najviši završeni stupanj obrazovanja (N=1975)	Osnovna škola	96	4,9%
	Srednja škola	1179	59,7%
	Viša škola	254	12,9%
	Fakultet	310	15,7%
	Specijalizacija, magisterij, doktorat	119	6,0%
	Ne znam, nisam siguran/na	17	0,9%

Kao što je vidljivo u Tablici 1, ostvaren uzorak obuhvaća studente i studentice različitih razina studija, područja studiranja te regionalnih pripadnosti. Ipak, većina studenata studira na preddiplomskom i diplomskom studiju, od toga 49,4 % na preddiplomskom i 42,6 % na diplomskom studiju. Kao najzastupljenije područje studiranja pokazale su se društvene (42,8 %) i humanističke (19,6 %) znanosti, a kao najmanje zastupljeno pokazalo se umjetničko područje studiranja (2,9 %). U uzorku su obuhvaćeni ispitanici u dobi od 18 do 47 godina, a prosječna dob ispitanika iznosi 23,2 godine. Valja napomenuti kako 93,2 % uzorka čine studentice, kako skoro polovica ispitanika dolazi iz područja Zagreba i okolice te da većina ispitanika dolazi iz urbanih područja. Što se tiče stupnja religijskog uvjerenja ispitanika, većina njih izjašnjava se kao skloniji vjerovanju. Većina ispitanika (61,8 %) je u vezi. Više od polovice ispitanika svoj imovinski status procjenjuje kao prosječan, dok je više od polovice ispitanika odgovorilo kako je najveći završeni stupanj obrazovanja njihovih roditelja srednja škola.

Mjerni instrument u anketnom istraživanju

U ovom istraživanju koristili smo anketni upitnik koji se sastojao od četiri dijela, a sadržavao je i nekoliko mjernih instrumenata preuzetih iz različitih izvora. Prvi dio anketnog upitnika sadržavao je prevedenu i prilagođenu skalu vjerovanja i mišljenja studenata o menstruaciji, odnosno BATM skalu. Skalu *Beliefs about and Attitudes Toward Menstruation* sastavile su autorice Marván, M. L., Ramírez-Esparza, D., Cortés-Iniestra, S., i Chrisler, J. C. (2006), a skala je nastala u sklopu istraživanja *Development of a New Scale to Measure Beliefs about and Attitudes Toward Menstruation (BATM): Data from Mexico and the United states*. Skala je osmišljena na engleskom i španjolskom jeziku, sastoji se od 45 čestica koje se procjenjuju na ordinalnoj skali slaganja od pet stupnjeva (od 1 – Uopće se ne slažem do 5 – U potpunosti se slažem), a pojedine čestice prilagođene su s obzirom na spol ispitanika (*We women should avoid*

talking about our periods when there are men present – Women should avoid talking about their periods when there are men present). Svjesne ograničenja i pristranosti postojećih instrumenata koji mjere vjerovanja i stavove o menstruaciji, autorice su kreirale novu skalu koja je istovremeno namijenjena muškim i ženskim ispitanicima i koja obuhvaća i pozitivne stavove o menstruaciji. Čestice su bile kreirane na osnovi pregleda postojeće literature o mitovima, stereotipima i stavovima o menstruaciji. Također, neke od čestica nastale su i na osnovi 25 nestrukturiranih intervjua u kojima su autorice razgovarale sa ženama različite dobi i razina obrazovanja o njihovim iskustvima menstruacije i naučenim vjerovanjima. Skala je najprije testirana na uzorku od 1,909 muških i ženskih ispitanika iz Meksika, a faktorska analiza pokazala je strukturu matrice s pet dimenzija koje su tumačile 36,45 % ukupne varijance. Faktor *Tajnovitost (Secrecy)* objedinio je one čestice koje naglašavaju važnost skrivanja menstruacije, kao i osjećaja srama. Faktor *Smetnja (Annoyance)* odnosi se na menstruaciju kao iritantan događaj, a uključuje i čestice koje izražavaju želju za odbijanjem menstruacije. Faktor *Zabrane i upute (Proscriptions and prescriptions)* uključuje određene aktivnosti koje žene trebaju izbjegavati i prakse kojih se trebaju pridržavati kada imaju menstruaciju. Faktor *Onesposobljenost (Disability)* odnosi se na menstruaciju kao izvor neugodnosti i nemogućnosti sudjelovanja u svakodnevnim aktivnostima. Konačno, faktor *Ugoda (Pleasant)* uključuje osjećaje dobrobiti i ponosa vezanih uz menstruaciju. Kasnije su autorice skalu testirale i na uzorku od 274 studenata i studentica iz SAD-a i Meksika. Faktorska analiza pokazala je strukturu matrice s četiri dimenzije (*Tajnovitost, Smetnja, Zabrane i upute, Ugoda*) koje tumače 35,30 % ukupne varijance.

Prilagođena BATM skala koju smo koristili u ovom istraživanju sastojala se od 44 čestice koje smo prethodno preveli i prilagodili duhu hrvatskog jezika. Koristili smo dvije inačice BATM skale filtrirane s obzirom na spol ispitanika kako je i osmišljeno u originalnoj skali, a česticama smo pridružili ljestvicu slaganja pet stupnjeva (od 1 – Uopće se ne slažem do 5 – U potpunosti se slažem). Kako bi se procijenila pouzdanost supskala, na našem uzorku proveden je test unutarnje konzistencije. Za supskalu *Tajnovitost* Cronbachov alfa iznosio je 0,825; za *Smetnju* 0,840; za *Uputstva i zabrane* 0,788; za *Onesposobljenost* 0,844; te za *Ugodu* 0,717. Shodno tome, svih 5 supskala zadržano je u svojem izvornom obliku.

Prvi dio upitnika sadržavao je i tvrdnje namijenjene mjerenju stavova vezanih uz proizvode za menstruaciju te prilagođenosti fakultetskih i zakonodavnih struktura osobama koje

menstruiraju. Riječ je o pet tvrdnji (*U fakultetskim WC-ima trebaju biti dostupni besplatni proizvodi za menstrualnu higijenu (ulošci, tamponi ili dr.); Svi lijekovi protiv menstrualnih bolova moraju biti dostupni putem osnovnog zdravstvenog osiguranja*) osmišljenih od strane istraživačice kojima se pridružuje skala slaganja od pet stupnjeva (od 1 – Uopće se ne slažem do 5 – U potpunosti se slažem).

Drugi dio anketnog upitnika formiran je u obliku kratkog kviza znanja o menstruaciji koji je sadržavao osam tvrdnji (*Menstrualni ciklus u prosjeku traje 28 dana; Tijekom jedne menstruacije žena u prosjeku izgubi 2 dcl krvi; Menstruaciju možemo odgoditi konzumiranjem kontracepcijskih pilula*) s ponuđenim odgovorima *točno, netočno* ili *ne znam*. Svaki točan odgovor vrednovali smo jednim bodom, tako da viši rezultat indicira i višu razinu informiranosti o menstruaciji. Uz to, drugi dio anketnog upitnika sadržavao je pitanje o izvorima informiranosti o menstruaciji, a ispitanici su imali mogućnost višestrukih odgovora.

Treći dio anketnog upitnika sadržavao je skalu tradicionalnog i modernog seksizma u potpunosti preuzetog od Galić (2004). Skala sadrži 17 čestica kojoj se pridružuje ljestvica slaganja od pet stupnjeva (od 1 – Uopće se ne slažem do 5 – U potpunosti se slažem). Instrument je korišten u sklopu istraživanja *Modernizacija i identitet hrvatskog društva* provedenog na reprezentativnom uzorku 1202 građana Republike Hrvatske. Faktorska analiza uz oblimin transformaciju pokazala je strukturu matrice s četiri dimenzije (*Antropološki patrijarhalizam, Deklarativni egalitarizam, Androcentrizam s inverzijom žrtva/nasilnik, Rodno egalitarno društvo*) koje su tumačile 56.16% ukupne varijance instrumenta. U ovom je istraživanju ponovno provedena faktorska analiza te je testirana unutarnja konzistencija skale suvremenog i tradicionalnog seksizma. Faktorska analiza izolirala je tri faktora sa svojstvenim vrijednostima većima od 1 te smo stoga konzultirali screeplot dotičnih faktora. Iz screeplota je vidljivo kako nakon prvog faktora krivulja prelazi iz strmog u blagi pad te kako svojstvene vrijednosti sljedeća dva faktora jedva prelaze iznos od 1. Nadalje, Chronbachov alfa ovih sedamnaest čestica iznosi 0,848, indicirajući visoku unutarnju konzistenciju skale suvremenog i tradicionalnog seksizma. Osvrnemo li se na Craminesove i Zellerove kriterije jednodimenzionalnosti (1979), možemo vidjeti da prva ekstrahirana komponenta u bazičnoj soluciji objašnjava veliku proporciju ukupne varijance instrumenta (31,7%), dok sljedeće komponente, uz njihovo postupno smanjivanje, objašnjavaju približno jednake proporcije preostale varijance (8,1%, 6,3%). Zatim, sve čestice imaju relativno visoke

saturacije na prvu komponentu u bazičnoj soluciji (od 0,352 do 0,722) te gotovo sve čestice (osim dvije) imaju veće saturacije na prvom faktoru nego na faktorima koji slijede. Nadalje, dok prva i treća komponenta imaju relativno visoku povezanost, druga komponenta pokazuje nešto slabiju povezanost s prvom komponentom (0,275). S obzirom na sve navedeno, odlučili smo u daljnjoj analizi skalu tradicionalnog i modernog seksizma tretirati kao jednodimenzionalnu skalu koja sadrži svih 17 čestica. Zadržavanje dviju čestica koje pokazuju veću saturaciju na drugi faktor te slabija povezanost drugog faktora sa prvim indiciraju potencijalno ograničenje ove skale, što će nadalje biti raspravljeno.

Posljednji dio anketnog upitnika sadržavao je niz pitanja zatvorenog i otvorenog tipa vezanih uz individualne karakteristike ispitanika. Individualne karakteristike studenata uključuju sociodemografske, sociokulturne i socioekonomske karakteristike. Od sociodemografskih karakteristika ispitanika ispitali smo spol, dob, razinu studija, veličinu naselja, status veze i regionalnu pripadnost. Od sociokulturnih karakteristika obuhvatili smo područje studiranja i stupanj religijskog uvjerenja. Područje studiranja operacionalizirali smo sukladno *Pravilniku o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama*, kojeg je 2009. godine donijelo Nacionalno vijeće za znanost. Stupanj religijskog uvjerenja mjerili smo pomoću peterotomne skale samoprocjene (od 1 – Uvjereni/na sam ateist/kinja do 5 – Uvjereni/na sam vjernik/ica) preuzete od Čuliga i suradnika (2007). Od socioekonomskih karakteristika ispitanika ispitali smo imovinsko stanje i socijalno porijeklo. Imovinsko stanje mjerili smo pomoću skale samoprocjene u rasponu od 5 stupnjeva (od 1 – Puno lošije od većine drugih do 5 – Puno bolje od većine drugih) preuzete od Čuliga i suradnika (2007), a socijalno porijeklo operacionalizirali smo kroz stupanj obrazovanja oca i majke. Posljednji dio anketnog upitnika sastojao se i od pitanja vezanih uz osobna iskustva menstruacije i upotrebu eufemizama prilikom razgovora o istoj. Pitanja vezana uz osobna iskustva filtrirana su s obzirom na spol ispitanika. Kod ispitanica ispitali smo dob menarhe, obilježja menstruacije, odgađanje menstruacije i osobnu upotrebu proizvoda za intimnu higijenu, dok smo kod muških ispitanika ispitali osobno iskustvo s kupovinom proizvoda za intimnu higijenu.

Rezultati i rasprava

1. Obilježja menstruiranja i relevantna iskustva

Tablica 2. Obilježja menstruiranja i relevantna iskustva (samo žene)

Varijabla		Frekvencija (f)	%
Iskustvo mjesečnice? (N=1840)	Da	1839	99,9%
	Ne	1	0,1%
Menarha (N=1832)	Rana	101	5,5%
	Prosječna	1624	88,6%
	Kasna	107	5,8%
Bolne (N=1839)	Nikada	35	1,9%
	Rijetko	197	10,7%
	Ponekad	480	26,1%
	Često	545	29,6%
	Uvijek	582	31,6%
Dugotrajne (N=1839)	Nikada	227	12,3%
	Rijetko	484	26,3%
	Ponekad	445	24,2%
	Često	387	21,0%
	Uvijek	296	16,1%
Neredovite (N=1839)	Nikada	593	32,2%
	Rijetko	553	30,1%
	Ponekad	328	17,8%
	Često	235	12,8%
	Uvijek	130	7,1%
Obilne (N=1839)	Nikada	119	6,5%
	Rijetko	402	21,9%
	Ponekad	673	36,6%
	Često	369	20,1%
	Uvijek	276	15,0%
Odglašanje menstruacije pomoću kontracepcijskih tableta (N=1839)	Nikada	1577	85,8%
	Jednom	121	6,6%
	Više puta	141	7,7%

Tablica 3. Relevantna iskustva (samo muškarci)

Iskustvo kupnje (N=135)	Nikada	60	44,4%
	Jednom	13	9,6%
	Više puta	62	45,9%

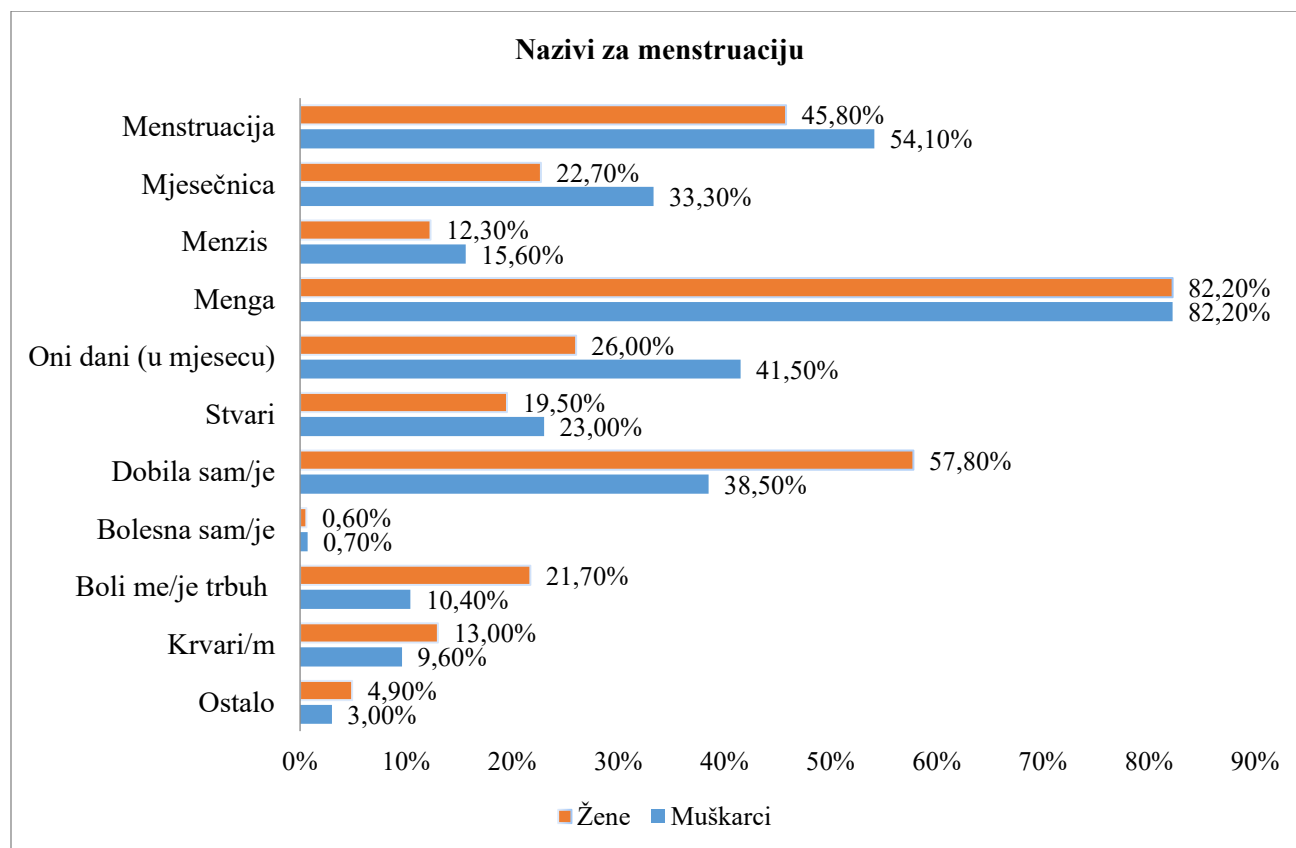
U ovome dijelu rada prezentirat ćemo odgovore studentica i studenata na pitanja vezana uz njihova osobna iskustva menstruacije, odnosno u slučaju studenata na njihova relevantna iskustva. Iz tablice 2 vidljivo je kako su gotovo sve studentice obuhvaćene u našem uzorku imale iskustvo menstruacije. Prosječna dob pojave prve menstruacije, odnosno menarhe kod studentica iznosi 12,53 godine što zapravo podudara s najučestalijom pojavom menarhe na našim prostorima, a to je u razdoblju između 12. i 13. godine (Topalović, 2010). Dob pojave menarhe podijelili smo u 3 kategorije s obzirom na iznos 5. i 95. percentila odgovora¹². Prema tome, kategoriju rane menarhe čine odgovori studentica čija je menarha nastupila do 10. godine. Zatim, studentice čija je menarha nastupila između 11. i 14. godine uvrštene su u kategoriju prosječne te one čija je menarha nastupila nakon 15. godine uvrštene su u kategoriju kasne menarhe. Što se tiče obilježja menstruacije, iz tablice je vidljivo kako više od 60 % studentica često, odnosno uvijek ima bolne menstruacije, a samo 1,9 % ispitanica nikada nije imalo bolne menstruacije. Što se tiče obilježja dugotrajnih menstruacija, možemo vidjeti kako su odgovori studentica podjednako zastupljeni u svim ponuđenim kategorijama učestalosti. Više od 60 % studentica rijetko odnosno nikada nije imalo neredovite menstruacije. Konačno, 36 % studentica ponekad ima obilne menstruacije, 15 % uvijek, a samo 6,5 % nikada nema obilne menstruacije. Većina studentica nikada nije odgodila menstruaciju pomoću kontracepcijskih pilula. Što se tiče studenta i njihovog iskustva s menstruacijom, ispitali smo njihovo iskustvo kupnje proizvoda za menstruaciju (ulošci, tamponi ili dr.). Iz tablice 3 je vidljivo kako skoro polovica studenata nikada nije kupila proizvode za menstruaciju.

Slika 1 prikazuje nazive za menstruaciju koje ispitanici najčešće koriste kada razgovaraju o menstruaciji. Kao što je vidljivo, studentice i studenti najčešće koriste eufemizam *Menga* (82%).

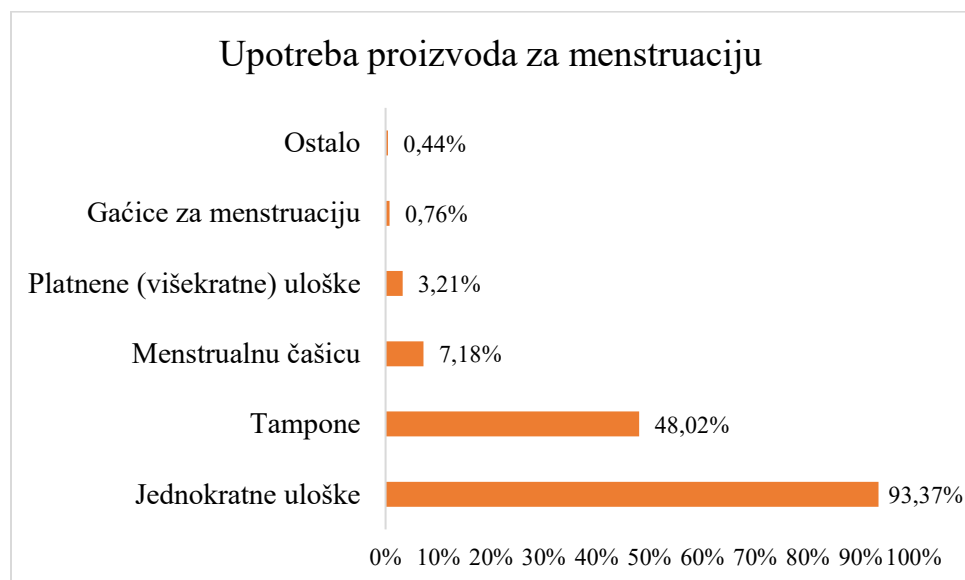
¹² Ovakav način klasifikacije korišten je u istraživanju Glueck et al. (2013)

Studentice često koriste i eufemizam *Dobila sam/je* (57,8%) Posebno su nam zanimljivi eufemizmi *Dobila sam/je* i *Menstruacija* kod kojih vidimo razliku u odgovorima prema spolu ispitanika gdje studentice češće koriste eufemizam *Dobila sam/je*, dok muškarci češće koriste naziv *Menstruacija*. Također, možemo vidjeti kako najmanji postotak studentica i studenata koristi eufemizam *Bolesna sam/je* ($\check{Z}=0,6\%$ i $M=0,7\%$). Ispitanici su na ovome pitanju imali mogućnost upisati odgovor pod ostalo gdje možemo primijetiti kako se javljaju razne varijacije na eufemizam *Tetka* (12 odgovora) i na fluidni aspekt menstrualnog krvarenja (npr. *Curim*, *Sotonini slapovi*, 10 odgovora) te poveznice s crvenom bojom (npr. *Crveni dani*, *Plovim crvenim morem*, 8 odgovora). Iz odgovora možemo vidjeti da se studentice i studenti koriste različitim terminima za menstruaciju koji obuhvaćaju eufemizme odsutnosti te mješavinu humora i horora čija upotreba i dalje doprinosi nevidljivosti menstrualnog ciklusa u svakodnevnoj komunikaciji.

Slika 1. Prikaz naziva za menstruaciju prema spolu

Slika 2. Prikaz upotrebe proizvoda za menstruaciju

Što se tiče upotrebe proizvoda za menstruaciju, odnosno proizvoda za menstrualnu higijenu iz slike 2 možemo vidjeti kako čak 93,37 % studentica koristi jednokratne uloške, a 48 % tampone. Također, vidljivo je da vrlo mali postotak studentica koristi višekratne proizvode za menstruaciju kao što su menstrualna čašica, platneni ulošci i gaćice za menstruaciju. Na što nas upućuju ovi podaci? Očito je kako studentice i dalje preferiraju tradicionalne, *mainstream* proizvode za menstruaciju, odnosno menstrualnu higijenu. Iako su ti proizvodi jednostavniji za upotrebu, štetno utječu na okoliš. Također, upotreba menstrualne čašice zahtijeva direktniji fizički kontakt s tijelom i menstrualnom krvlju što može odvratiti studentice od upotrebe. Ne smijemo zaboraviti i na činjenicu da su alternativni proizvodi za menstruaciju dugi niz godina bili nedostupni što zbog cijene, što zbog odsutnosti na policama trgovačkih lanaca prisutnih u Hrvatskoj.

2. Vjerovanja i stavovi studenata i studentica o menstruaciji

Kako bismo općenito uvidjeli s kojim se česticama i konceptima BATM skale studentice i studenti najviše slažu, odnosno s kojima se najmanje slažu, u tablici 4 predstavili smo opću deskripciju čestica BATM skale raspoređenih u 5 pripadajućih supskala. S obzirom na to da 93 % uzorka čine studentice, postotke slaganja s pojedinom česticom i njezinu srednju vrijednost iznijeli smo odvojeno s obzirom na spol ispitanika. Također, u tablici je predstavljen i rezultat testiranja razlike u prosjecima za svaku česticu s obzirom na spol ispitanika.

Tablica 4. Deskripcija čestica koje tvore BATM skalu¹³

		Spol	Postoci odgovora					Deskriptivni pokazatelji		
			Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	$\bar{x}$	Rezultat testirana razlike u prosjecima (n)	Bonferoni korekcija p-vrijednost
Tajnovitost – pripadajuće čestice										
1.	5. Važno je da se u školi raspravlja o menstruaciji s mladićima i djevojkama zajedno.*	Ž	0,6%	2,0%	8,0%	32,2%	57,2%	4,43	<0,001	<0,001
	5. Važno je da se u školi raspravlja o menstruaciji s mladićima i djevojkama zajedno.*	M	1,5%	5,2%	10,4%	48,1%	34,8%	4,10		
2.	1. Važno je razgovarati o menstruaciji s muškarcima.*	Ž	0,5%	1,6%	10,7%	38,5%	48,7%	4,33	<0,001	<0,001
	1. Važno je da žene razgovaraju o menstruaciji s muškarcima.*	M	2,2%	5,2%	22,2%	40,0%	30,4%	3,91		
3.	39. Važno je kod kuće otvoreno raspravljati o temi menstruacije.*	Ž	1,0%	2,9%	15,9%	39,6%	40,7%	4,16	,039	0,468
	39. Važno je kod kuće otvoreno raspravljati o temi menstruacije.*	M	0,7%	7,4%	17,8%	39,3%	34,8%	4,00		
4.	9. Mi žene moramo skrivati sve što ukazuje na to da imamo menstruaciju.	Ž	47,1%	29,6%	13,1%	7,8%	2,4%	1,89	,853	10,236
	9. Žene moraju skrivati sve što ukazuje na to da imaju menstruaciju	M	38,5%	39,3%	16,3%	5,2%	0,7%	1,90		
5.	15. Nama ženama neugodno je razgovarati o našim menstruacijama.	Ž	43,3%	35,1%	13,9%	6,5%	1,1%	1,87	<0,001	<0,001
	15. Muškarcima je neugodno razgovarati o menstruaciji.	M	11,1%	26,7%	22,2%	31,9%	8,1%	2,99		
6.	32. Mi žene trebale bi izbjegavati razgovore o menstruaciji u prisustvu muškaraca.	Ž	63,8%	26,7%	6,7%	2,4%	0,4%	1,49	<0,001	0,00089
	32. Žene bi trebale izbjegavati razgovore o menstruaciji u prisustvu nas muškaraca.	M	45,2%	35,6%	10,4%	8,1%	0,7%	1,84		
7.	21. Neugodno je kada muškarac sazna da žena ima menstruaciju.	Ž	64,3%	26,6%	6,2%	2,6%	0,3%	1,48	,006	0,072
	21. Neugodno je kada muškarac sazna da žena ima menstruaciju.	M	49,6%	39,3%	6,7%	3,7%	0,7%	1,67		

¹³ Usporedba rezultata na česticama supskala skala olakšana je uz pomoć usporedbe aritmetičkih sredina ($\bar{x}$), odnosno čestice su sortirane prema iznosu aritmetičkih sredina studentica počevši s onom koja ima najveće prosječno slaganje.

8.	17. Važno je da nitko ne zna kada žena ima menstruaciju.	Ž	65,1%	26,3%	7,0%	1,1%	0,5%	1,46	<0,001	0,002
	17. Važno je da nitko ne zna kada žena ima menstruaciju.	M	46,7%	39,3%	11,9%	1,5%	0,7%	1,70		
9.	29. Važno je da menstruacija ostane tajna, tj. da nitko ne zna kada žena menstruira.	Ž	69,9%	22,2%	6,6%	1,1%	0,2%	1,39	<0,001	<0,001
	29. Važno je da menstruacija ostane tajna, tj. da nitko ne zna kada žena menstruira.	M	46,7%	40,7%	9,6%	2,2%	0,7%	1,70		
10.	24. Nama ženama neugodno je gledati reklame za uloške ili tampone u prisutnosti muškarca.	Ž	74,0%	18,6%	4,2%	2,5%	0,6%	1,37	,141	1.692
	24. Nama muškarcima neugodno je gledati reklame za uloške ili tampone u prisutnosti žene.	M	65,2%	25,9%	6,7%	1,5%	0,7%	1,47		
11.	12. Važno je da nismo viđene kada kupujemo proizvode za menstrualnu higijenu (uloške, tampone ili sl.).	Ž	77,3%	15,8%	4,4%	1,7%	0,7%	1,33	,484	5,808
	12. Važno je da se ne vidi kada žene kupuju proizvode za menstrualnu higijenu (uloške, tampone ili sl.).	M	71,1%	21,5%	6,7%	0,7%	0,0%	1,37		
12.	44. Mi žene trebale bi se držati podalje od muškaraca dok imamo menstruaciju.	Ž	80,9%	15,3%	2,7%	0,5%	0,5%	1,24	<0,001	0,008
	44. Žene bi trebale držati se podalje od muškaraca dok imaju menstruaciju.	M	65,9%	23,0%	8,1%	0,7%	2,2%	1,50		
Smetnja – pripadajuće čestice										
13.	11. Mi žene željele bismo da menstruacija traje samo nekoliko minuta.	Ž	1,6%	2,8%	11,5%	29,4%	54,7%	4,33	<0,001	<0,001
	11. Žene žele da menstruacija traje samo nekoliko minuta	M	3,0%	2,2%	34,1%	37,8%	23,0%	3,76		
14.	23. Menstruacija je bolna.	Ž	0,4%	1,1%	12,9%	39,5%	46,0%	4,30	,154	1,848
	23. Mislim da je menstruacija bolna.	M	0,0%	3,0%	10,4%	50,4%	36,3%	4,20		
15.	3. Postoje trenuci kada mi žene ne možemo podnijeti svoju menstruaciju.	Ž	1,5%	4,6%	8,2%	37,9%	47,9%	4,26	,005	0,006
	3. Postoje trenuci kada žene ne mogu podnijeti menstruaciju.	M	0,7%	5,9%	14,8%	45,9%	32,6%	4,04		
16.	19. Menstruacija je iritantna.	Ž	0,9%	2,9%	15,0%	42,8%	38,5%	4,15	<0,001	<0,001
	19. Menstruacija je iritantna.	M	2,2%	6,7%	23,0%	48,1%	20,0%	3,77		
17.	8. Muškarci su u velikoj prednosti jer se ne moraju gnjaviti s menstruacijom.	Ž	2,0%	4,8%	13,5%	37,9%	41,8%	4,13	,066	0,792
	8. Muškarci su u velikoj prednosti jer se ne moraju gnjaviti s menstruacijom.	M	5,2%	7,4%	14,8%	33,3%	39,3%	3,94		
18.	14. Mi žene željele bismo da uopće ne moramo imati menstruaciju.	Ž	2,0%	4,9%	15,0%	34,9%	43,3%	4,13	,024	0,288
	14. Žene bi željele da uopće ne moraju imati menstruaciju.	M	1,5%	2,2%	24,4%	43,7%	28,1%	3,95		

19.	41. Nama ženama je gnjavaža što svaki mjesec imamo menstruaciju.	Ž	2,1%	3,6%	18,6%	46,5%	29,2%	3,97	,081	0,972
	41. Ženama je gnjavaža što svaki mjesec imaju menstruaciju.	M	2,2%	3,0%	22,2%	54,8%	17,8%	3,83		
20.	30. Nama ženama nije ugodno imati menstruaciju.	Ž	3,3%	3,9%	20,5%	47,4%	24,9%	3,87	,254	3,048
	30. Ženama nije ugodno imati menstruaciju.	M	0,7%	2,2%	20,0%	55,6%	21,5%	3,95		
21.	35. Menstruacija je nešto što mi žene moramo podnositi.	Ž	3,0%	5,5%	22,0%	52,7%	16,8%	3,75	,146	1,752
	35. Menstruacija je nešto što žene moraju podnositi.	M	2,2%	7,4%	29,6%	46,7%	14,1%	3,63		
22.	38. Teško je živjeti s menstruacijom.	Ž	8,5%	17,1%	35,7%	27,7%	11,1%	3,16	,334	4,008
	38. Ženama je teško živjeti s menstruacijom	M	5,9%	15,6%	34,1%	36,3%	8,1%	3,25		
23.	33. Menstruacija je veliki problem.	Ž	23,7%	32,8%	29,4%	10,1%	4,0%	2,38	<0,001	<0,001
	33. Ženama je menstruacija veliki problem.	M	3,0%	16,3%	43,0%	32,6%	5,2%	3,21		
24.	6. Menstruacija je prljava.	Ž	37,6%	27,7%	19,3%	12,8%	2,6%	2,15	,006	0,072
	6. Menstruacija je prljava.	M	28,9%	28,9%	16,3%	17,8%	8,1%	2,47		
Uputstva i zabrane – pripadajuće čestice										
25.	27. Mi žene moramo izbjegavati nošenje teških stvari dok imamo menstruaciju.	Ž	25,2%	25,7%	28,0%	17,1%	4,0%	2,49	<0,001	,009
	27. Žene moraju izbjegavati nošenje teških stvari dok imaju menstruaciju	M	13,3%	20,0%	43,7%	20,0%	3,0%	2,79		
26.	31. Mi žene moramo se tuširati vrućom vodom dok imamo menstruaciju.	Ž	32,9%	26,8%	32,2%	7,1%	1,0%	2,16	<0,001	<0,001
	31. Žene se moraju tuširati vrućom vodom dok imaju menstruaciju.	M	14,1%	16,3%	63,7%	5,2%	0,7%	2,62		
27.	2. Mi žene moramo izbjegavati plivanje dok imamo menstruaciju.	Ž	36,1%	29,8%	20,9%	10,9%	2,3%	2,13	<0,001	<0,001
	2. Žene moraju izbjegavati plivanje dok imaju menstruaciju.	M	11,1%	22,2%	35,6%	23,7%	7,4%	2,94		
28.	22. Mi žene moramo piti čaj dok imamo menstruaciju.	Ž	45,1%	22,4%	25,7%	5,9%	0,9%	1,95	<0,001	<0,001
	22. Žene moraju piti čaj dok imaju menstruaciju	M	21,5%	16,3%	54,1%	6,7%	1,5%	2,50		
29.	34. Mi žene moramo izbjegavati tjelovježbu dok imamo menstruaciju.	Ž	44,9%	35,5%	14,7%	4,2%	0,7%	1,80	<0,001	<0,001
	34. Žene moraju izbjegavati tjelovježbu dok imaju menstruaciju.	M	13,3%	34,8%	36,3%	14,1%	1,5%	2,56		
30.	43. Mi žene moramo konzumirati vruću hranu i pića dok imamo menstruaciju.	Ž	54,0%	26,7%	18,1%	0,9%	0,3%	1,67	<0,001	<0,001
	43.Žene moraju konzumirati vruću hranu i pića dok imaju menstruaciju.	M	23,7%	17,0%	56,3%	2,2%	0,7%	2,39		
31.	20. Mi žene moramo izbjegavati jesti određenu hranu dok imamo menstruaciju.	Ž	59,0%	22,7%	11,3%	6,5%	0,6%	1,67	<0,001	<0,001

	20. Žene moraju izbjegavati jesti određenu hranu dok imaju menstruaciju.	M	23,7%	28,9%	41,5%	5,2%	0,7%	2,30		
32.	18. Mi žene moramo izbjegavati pušenje cigareta dok imamo menstruaciju.	Ž	58,7%	22,5%	15,9%	1,3%	1,6%	1,65	<0,001	<0,001
	18. Žene moraju izbjegavati pušenje cigareta dok imaju menstruaciju.	M	30,4%	28,9%	36,3%	2,2%	2,2%	2,17		
33.	7. Mi žene moramo izbjegavati konzumaciju hladne hrane ili pića tijekom menstruacije.	Ž	74,1%	20,2%	4,6%	0,7%	0,5%	1,33	<0,001	<0,001
	7. Žene moraju izbjegavati konzumaciju hladne hrane ili pića tijekom menstruacije.	M	32,6%	25,9%	39,3%	1,5%	0,7%	2,12		
Onesposobljenost – pripadajuće čestice										
34.	42. Menstruacija utječe na svakodnevne aktivnosti žena.	Ž	10,5%	14,7%	25,6%	36,0%	13,2%	3,27	,937	4,685
	42. Menstruacija utječe na svakodnevne aktivnosti žena.	M	5,9%	16,3%	28,1%	43,7%	5,9%	3,27		
35.	10. Menstruacija utječe na sposobnost žena da obavljaju svoj posao.	Ž	15,0%	19,8%	26,5%	28,7%	10,0%	2,99	.044	0,220
	10. Menstruacija utječe na sposobnost žena da obavljaju svoj posao.	M	16,3%	26,7%	24,4%	28,9%	3,7%	2,77		
36.	37. Menstruacija utječe na sposobnost žena da obavljaju kućanske poslove.	Ž	24,4%	20,6%	26,2%	23,8%	5,1%	2,64	.940	4,700
	37. Menstruacija utječe na sposobnost žena da obavljaju kućanske poslove.	M	17,0%	30,4%	28,9%	19,3%	4,4%	2,64		
37.	25. Menstruacija onesposobljava žene.	Ž	28,4%	23,3%	27,1%	16,9%	4,3%	2,46	.788	3,940
	25. Menstruacija onesposobljava žene.	M	23,0%	32,6%	25,2%	17,0%	2,2%	2,43		
38.	40. Menstruacija je kazna za žene.	Ž	54,8%	22,4%	14,2%	5,7%	2,9%	1,79	<0,001	,001
	40. Menstruacija je kazna za žene.	M	64,4%	25,2%	5,9%	3,7%	0,7%	1,51		
Ugoda – pripadajuće čestice										
39.	13. Neke žene osjećaju zadovoljstvo što imaju menstruaciju.	Ž	8,6%	12,3%	50,4%	23,0%	5,7%	3,05	,092	0,552
	13. Neke žene osjećaju zadovoljstvo što imaju menstruaciju.	M	4,4%	12,6%	68,9%	12,6%	1,5%	2,94		
40.	16. Neke žene su sretno svaki put kada imaju menstruaciju.	Ž	9,9%	14,0%	44,0%	25,1%	7,1%	3,05	,121	0,726
	16. Neke žene su sretno svaki put kada imaju menstruaciju.	M	11,1%	16,3%	47,4%	20,7%	4,4%	2,91		
41.	4. Ponosne smo kada dobijemo prvu menstruaciju.	Ž	15,8%	23,0%	33,2%	20,8%	7,2%	2,81	,208	1,248
	4. Žene su ponosne kada dobiju prvu menstruaciju	M	11,1%	22,2%	54,1%	10,4%	2,2%	2,70		
42.	36. Za nas žene uzbudljivo je kada dobijemo prvu menstruaciju.	Ž	19,3%	20,5%	28,5%	26,3%	5,3%	2,78	0,065	0,390
	36. Ženama je uzbudljivo kada dobiju prvu menstruaciju	M	4,4%	21,5%	54,8%	16,3%	3,0%	2,92		

43.	26. Neke žene uživaju u svojim menstruacijama.	Ž	16,3%	20,7%	48,8%	12,3%	1,8%	2,63	,896	5,376
	26. Neke žene uživaju u svojim menstruacijama.	M	12,6%	20,7%	57,8%	8,1%	0,7%	2,64		
44.	28. Neke žene izgledaju privlačnije dok imaju menstruaciju.	Ž	19,1%	16,8%	53,6%	9,4%	1,1%	2,57	,696	4,176
	28. Neke žene izgledaju privlačnije dok imaju menstruaciju.	M	14,1%	22,2%	54,8%	7,4%	1,5%	2,60		

*Čestice koje su rekodirane prilikom konstrukcije supskala

Tablica 5. Deskriptivna statistika supskala

	Broj čestica	Spol	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Standardizira na aritmetička sredina	Rezultat testiranja razlike u prosjecima – t-test (p)
<i>Tajnovitost</i>	12	Ž	18,59	5,47	1,55	<0,001
		M	22,13	6,6	1,84	
<i>Smetnja</i>	12	Ž	44,56	6,99	3,71	,259
		M	43,99	5,56	3,67	
<i>Uputstva i zabrane</i>	9	Ž	16,86	5,21	1,87	<0,001
		M	22,4	5,68	2,49	
<i>Onesposobljenost žena</i>	5	Ž	13,15	4,61	2,63	,122
		M	12,62	3,74	2,52	
<i>Ugoda</i>	6	Ž	16,88	4,02	3,38	,574
		M	16,71	3,33	3,34	

U supskali *Tajnovitost* čestica s kojom se studentice i studenti u prosjeku najviše slažu je čestica 5 (Važno je da se u školi raspravlja o menstruaciji s mladićima i djevojkama zajedno, $\bar{x}_z=4,43$ $\bar{x}_m=4,10$). No vidljivo je kako se studentice i studenti dosta slažu i s česticama 1 i 39 (Važno je razgovarati o menstruaciji s muškarcima, $\bar{x}_z=4,33$ $\bar{x}_m=3,91$; Važno je kod kuće otvoreno raspravljati o temi menstruacije, $\bar{x}_z=4,16$ $\bar{x}_m=4$). Ono što je zajedničko česticama 1, 5 i 39 jest da su formulirane u negativnom smjeru, odnosno ne idu u prilog iskazivanju slaganja sa supskalom *Tajnovitost*. Čestica s kojom se studentice najmanje slažu jest čestica 44 (Mi žene trebale bi se držati podalje od muškaraca dok imamo menstruaciju, $\bar{x}_z=1,24$), dok je čestica s kojom se studenti najmanje slažu čestica 12 (Važno je da se ne vidi kada žene kupuju proizvode za menstrualnu higijenu (uloške, tampone ili sl.), $\bar{x}_m=1,37$). Značajna razlika prosjeka odgovora s obzirom na spol ispitanika prisutna je kod svih čestica osim čestica 9, 24 i 12 (Mi žene moramo skrivati sve što ukazuje na to da imamo menstruaciju, $\bar{x}_z=1,39$ $\bar{x}_m=1,70$; Nama ženama neugodno je gledati reklame za uloške ili tampone u prisutnosti muškarca, $\bar{x}_z=1,37$ $\bar{x}_m=1,47$; Važno je da nismo viđene kada kupujemo proizvode za menstrualnu higijenu (uloške, tampone ili sl.), $\bar{x}_z=1,33$ $\bar{x}_m=1,37$) pri čemu na svim česticama muškarci u prosjeku iskazuju nešto jače slaganje od žena. Za dodatnu provjeru proveli smo Bonferonijevu korekciju p-vrijednosti nakon koje se kod čestica 21 i 39 više ne pokazuje statistički značajna razlika u prosjecima odgovora studenata i studentica. U tablici 5 vidljivo da je prosječni rezultat na supskali *Tajnovitost* iznosi 18.59 ($\bar{x}_{\text{stand}}=1.55$) za studentice, odnosno za muškarce 22.13 ($\bar{x}_{\text{stand}}=1.84$) što je daleko ispod sredine teorijskog raspona rezultata. Stoga možemo zaključiti kako studentice i studenti nisu skloni sadržajima koji tvore supskalu *Tajnovitost*. Ipak, s obzirom na statistički značajnu razliku u prosjecima odgovora studentica i studenata možemo primijetiti da su studenti skloniji slaganju s konceptom menstruacije kao nečega što trebamo skrivati, odnosno tajiti. Istraživanje o vjerovanjima i stavovima menstruaciji na uzorku od 274 studentica i studenata iz SAD-a iz Meksika (Marván et al, 2006) također je pokazalo kako su studenti iz SAD-a više skloni slaganju na supskali *Tajnovitost*. Razlozi zašto su studenti skloniji vjerovanjima i stavovima o menstruaciji kao nečega što treba skrivati i tajiti možda leže u tome što muškarci pod većim utjecajem patrijarhalne kulture koja naglašava jasan rascjep između privatnog i javnog, ali i reklama koje naglašavaju diskretnost i „nevidljivost“ proizvoda za menstruaciju koji sprječavaju javno otkrivanje.

Kod čestica koje tvore supskalu *Smetnja* možemo vidjeti kako je čestica s kojom se studentice najviše slažu čestica 11 (Mi žene željele bismo da menstruacija traje samo nekoliko

minuta $\bar{x}_z = 4,33$, $\bar{x}_m = 3,76$) dok se studenti najviše slažu s česticom 23 (Mislim da je menstruacija bolna, $\bar{x}_z = 4,20$). S druge strane, studentice i studenti najmanje se slažu s česticom 6 (Menstruacija je prljava, $\bar{x}_z = 2,15$, $\bar{x}_m = 2,47$). Statistički značajna razlika u prosjecima odgovora studentica i studenata prisutna je kod čestica 11, 3, 19, 14, 33 i 6 (č3: Postoje trenuci kada mi žene ne možemo podnijeti svoju menstruaciju, $\bar{x}_z = 4,26$ $\bar{x}_m = 4,04$; č19: Menstruacija je iritantna $\bar{x}_z = 4,15$ $\bar{x}_m = 3,77$; č14: Mi žene željele bismo da uopće ne moramo imati menstruaciju $\bar{x}_z = 4,13$ $\bar{x}_m = 3,95$; č33: Menstruacija je veliki problem, $\bar{x}_z = 2,33$ $\bar{x}_m = 2,31$; Menstruacija je prljava, $\bar{x}_z = 2,15$ $\bar{x}_m = 2,47$) gdje na svim česticama osim čestice broj 6 žene u prosjeku iskazuju jače slaganje od muškaraca. Provedbom Bonferonijeve korekcije p-vrijednosti kod čestica 6 i 14 statistički značajna razlika u prosjecima odgovora studenata i studentica nije više prisutna. Prosječni rezultat na supskali *Smetnja* za studentice iznosi 44,56 ($\bar{x}_{\text{stand}} = 3,71$), a za studente 43,99 ($\bar{x}_{\text{stand}} = 3,67$) što je iznad sredine teorijskog raspona rezultata. Stoga možemo zaključiti kako se studentice i studenti umjereno skloni konceptu menstruacije kao smetnje. Ovakav rezultat možemo objasniti općim prevladavanjem negativnih informacija o menstrualnom ciklusu u javnosti i medijima. Primjerice analizom popularnih časopisa u Americi i Kanadi Chrisler i Levy zaključile su kako postoji jasna pristranost prema izvještavanju o negativnim predmenstrualnim promjenama, kao i širenju netočnih informacija i izvrtanju znanstvenih činjenica (Chrisler i Levy, 1990).

U supskali *Uputstva i zabrane* čestica s kojom se studentice najviše slažu je čestica broj 27 (Mi žene moramo izbjegavati nošenje teških stvari dok imamo menstruaciju, $\bar{x}_z = 2,49$) dok je čestica s kojom se najviše slažu studenti čestica broj 2 (Žene moraju izbjegavati plivanje dok imaju menstruaciju, $\bar{x}_m = 2,94$). S obzirom na veoma malen postotak slaganja studentica, kao i studenata, s česticama koje navode da je za vrijeme menstruacije potrebno (ne)konzumirati određenu vrstu hrane i pića, možemo zaključiti kako ta pravila, odnosno restrikcije ne vrijede za naš sociokulturni kontekst. Najčešće se zabrane s kojima se studenti i studentice slažu odnose na tjelesne aktivnosti, a najmanje na prehranu. Relativno niski postoci slaganja s česticama ove skale nisu toliko iznenađujući s obzirom da se radi o uzorku studenata, dakle visoko obrazovanog i mlađeg stanovništva koje je možda manje upoznato s tradicionalnim mitovima i lijekovima. Valja napomenuti da na svim česticama postoji statistički značajna razlika prosjeka odgovora s obzirom na spol ispitanika, pri čemu se studenti više slažu s česticama od studentica. Kao što je vidljivo u tablici 4, prosječni rezultat na supskali *Uputstva i zabrane* iznosi 16,86 ($\bar{x}_{\text{stand}} = 1,87$) za studentice i 22,4 ($\bar{x}_{\text{stand}} = 2,49$) za studente što je ponovno ispod sredine teorijskog raspona

rezultata. Iz toga možemo zaključiti kako su studentice manje sklone konceptualiziranju menstruacije kroz uputstva i zabrane, dok se studenti niti slažu niti ne slažu. Ovi nalazi idu u prilog dosadašnjim istraživanjima koja su također pokazala da su muškarci skloniji konceptualiziranju menstruacije kroz uputstva i zabrane (Marvan et al., 2005, 2006). Sama činjenica da muškarci ne menstruiraju može značiti da su studenti jednostavno pod utjecajem poruka koje indiciraju da žene za vrijeme menstruacije mijenjaju svoje uobičajene aktivnosti, primjerice praksa u školama koje omogućuju neaktivnost djevojaka na nastavi tjelesnog odgoja za vrijeme menstruacije.

U supskali *Onesposobljenost* čestica s kojim se studentice, ali i studenti najviše slažu jest čestica 42 (Menstruacija utječe na svakodnevne aktivnosti žena, $\bar{x}_z = 3,27$; $\bar{x}_m = 3,27$). Čestica u kojoj je izražen najmanji stupanj slaganja studentica i studenata je čestica 40 (Menstruacija je kazna za žene, $\bar{x}_z = 1,79$ $\bar{x}_m = 1,51$). Statistički značajne razlike u prosjecima odgovora studentica i studenata prisutne su kod čestica 40 i 10 (Menstruacija je kazna za žene, $\bar{x}_z = 1,79$ $\bar{x}_m = 1,51$, Menstruacija utječe na sposobnost žena da obavljaju svoj posao, $\bar{x}_z = 2,99$; $\bar{x}_m = 2,77$) pri čemu su žene u prosjeku više sklone slaganju s navedenim česticama od muškaraca. Provedena je i Bonferonijeva korekcija p-vrijednosti nakon koje se kod čestice 10 više ne pokazuje statistički značajna razlika u prosjecima odgovora studenata i studentica. Prosječni rezultat na supskali *Onesposobljenost* za studentice je nešto viši i iznosi 13,15 ($\bar{x}_{\text{stand}} = 2,63$), a za studente 12,62 ($\bar{x}_{\text{stand}} = 2,52$) što je nešto ispod sredine teorijskog raspona rezultata. To nas ponovno dovodi do zaključka kako su studenti i studentice imaju relativno neutralnu percepciju menstruacije kao faktora onesposobljenja.

Kod čestica koje tvore supskalu *Ugoda* studenti i studentice najviše se slažu s česticom 13. (Neke žene osjećaju zadovoljstvo što imaju menstruaciju, $\bar{x}_z = 3,05$; $\bar{x}_m = 2,94$).), dok se najmanje slažu s česticom 28. (Neke žene izgledaju privlačnije dok imaju menstruaciju, $\bar{x}_z = 2,57$; $\bar{x}_m = 2,60$). Prosječni rezultat na supskali *Ugoda* za studentice iznosi 16,88 ($\bar{x}_{\text{stand}} = 3,38$), a za studente 16,71 ($\bar{x}_{\text{stand}} = 3,34$) što je skoro u razini s teorijskim rasponom rezultata. Prema tome možemo reći da među studentima i studenticama ne postoji jasna tendencija u (ne)slaganju oko percepcije menstruacije kao izvora ugone. Ovakvom zaključku potencijalno pridonosi i kompleksnost prevođenja dotičnih čestica na hrvatski jezik pri čemu se izgubio dio smisla te preciznosti pri mjerenju koncepta ugone.

3. Mišljenja studentica i studenata o prilagođenost javnih struktura osobama koje menstruiraju

Tablica 6. Deskripcija tvrdnji vezanih uz prilagođenost javnih struktura osobama koje menstruiraju

ČESTICE	Spol	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem, niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	$\bar{x}$	Rezultat testiranja razlike u prosjecima (p)
1. U fakultetskim WC-ima trebaju biti dostupni besplatni proizvodi za menstrualnu higijenu (ulošci, tamponi ili dr.).	Ž	2,5%	3,4%	8,1%	28,6%	57,3%	4,35	<0,001
	M	5,9%	9,6%	11,9%	31,9%	40,7%	3,92	
2. Proizvodi za menstrualnu higijenu moraju biti oslobođeni od PDV-a.	Ž	0,5%	1,6%	4,8%	16,7%	76,3%	4,67	<0,001
	M	7,4%	11,9%	14,8%	25,2%	40,7%	3,80	
3. Svi lijekovi protiv menstrualnih bolova moraju biti dostupni putem osnovnog zdravstvenog osiguranja.	Ž	1,1%	1,9%	5,4%	22,0%	69,6%	4,57	<0,001
	M	3,7%	6,7%	10,4%	38,5%	40,7%	4,06	
4. Studentice trebaju imati pravo na izostanak s nastave za vrijeme menstruacije.	Ž	5,2%	13,5%	27,0%	23,5%	30,8%	3,61	<0,001
	M	20,0%	33,3%	22,2%	14,1%	10,4%	2,61	
5. Žene trebaju imati pravo na izostanak s posla za vrijeme menstruacije.	Ž	5,6%	13,2%	27,1%	23,3%	30,9%	3,61	<0,001
	M	21,5%	33,3%	25,9%	10,4%	8,9%	2,52	

Tablica 6 prikazuje postotke slaganja studentica i studenata s tvrdnjama o prilagođenosti javnih struktura osobama koje menstruiraju, njihovu aritmetičku sredinu i rezultat testiranja razlike u prosjecima s obzirom na spol ispitanika. Vidljivo je kako se studentice najviše slažu s tvrdnjom 2 (Proizvodi za menstrualnu higijenu moraju biti oslobođeni od PDV-a. $\bar{x}_z = 4,67$) dok se studenti najviše slažu s tvrdnjom 3 (Svi lijekovi protiv menstrualnih bolova moraju biti dostupni putem osnovnog zdravstvenog osiguranja. $\bar{x}_m = 4,06$). S druge strane, studentice i studenti najmanje se slažu s tvrdnjama 4 i 5 (Studentice trebaju imati pravo na izostanak s nastave za vrijeme menstruacije, $\bar{x}_z = 3,61$ $\bar{x}_m = 2,61$; Žene trebaju imati pravo na izostanak s posla za vrijeme menstruacije, $\bar{x}_z = 3,61$ $\bar{x}_m = 2,52$). U tablici je vidljivo kako se prosječni odgovori statistički razlikuju s obzirom na spol ispitanika pri čemu su muškarci manje skloni slaganju s tvrdnjama od žena. Kako možemo objasniti navedene rezultate? Prije svega moramo uzeti u obzir činjenicu da muškarci nemaju iskustvo mjesečnice. Prema tome, možemo pretpostaviti da teže percipiraju

potrebe i probleme s kojima se žene suočavaju dok imaju menstruaciju. Također, u tablici 3 vidljivo je kako gotovo polovica naših ispitanika nikada nije kupila proizvode za menstruaciju, pa možemo pretpostaviti da nisu upoznati s troškom menstruacije. Što se tiče odgovora na 4. i 5. tvrdnju, moramo naglasiti kako ne samo da se muškarci u prosjeku manje slažu od žena s navedenim tvrdnjama, već i žene izražavaju manji postotak slaganja od ostalih tvrdnji.

4. Informiranost studentica i studenata o menstruaciji

Tablica 7. Deskripcija odgovora na test informiranosti o menstruaciji

Pitanja	Spol	Pogršan odgovor	Točan odgovor	$\bar{x}$	Rezultat testiranja razlike u prosjecim
1. Menstrualni ciklus u prosjeku traje 28 dana.	Ž	3,2%	96,8%	,97	,003
	M	11,9%	88,1%	,88	
2. Menstrualni ciklus počinje se brojati od zadnjeg dana menstruacije.	Ž	28,0%	72,0%	,72	,001
	M	74,1%	25,9%	,26	
3. Tijekom jedne menstruacije žena u prosjeku izgubi 2 decilitra krvi.	Ž	78,4%	21,6%	,22	,003
	M	87,4%	12,6%	,13	
4. Menstrualna krv po sastavu je ista kao i krv koja teče našim žilama.	Ž	35,5%	64,5%	,64	,003
	M	48,9%	51,1%	,51	
5. Ako žena ima seksualni odnos za vrijeme menstruacije nemoguće je da će zatrudnjeti.	Ž	16,4%	83,6%	,84	<0,001
	M	36,3%	63,7%	,64	
6. Menstruaciju možemo odgoditi konzumiranjem kontracepcijskih pilula.	Ž	35,2%	64,8%	,65	,004
	M	48,1%	51,9%	,52	
7. Kratica PMS označava pojavu koju nazivamo postmenstrualni stres.	Ž	18,8%	81,2%	,81	<0,001
	M	46,7%	53,3%	,53	
8. Tampone mogu koristiti samo spolno aktivne osobe.	Ž	9,2%	90,8%	,91	<0,001
	M	26,7%	73,3%	,73	
Ukupan rezultat na indeksu informiranosti	Ž			5,75	<0,001
	M			4,2	

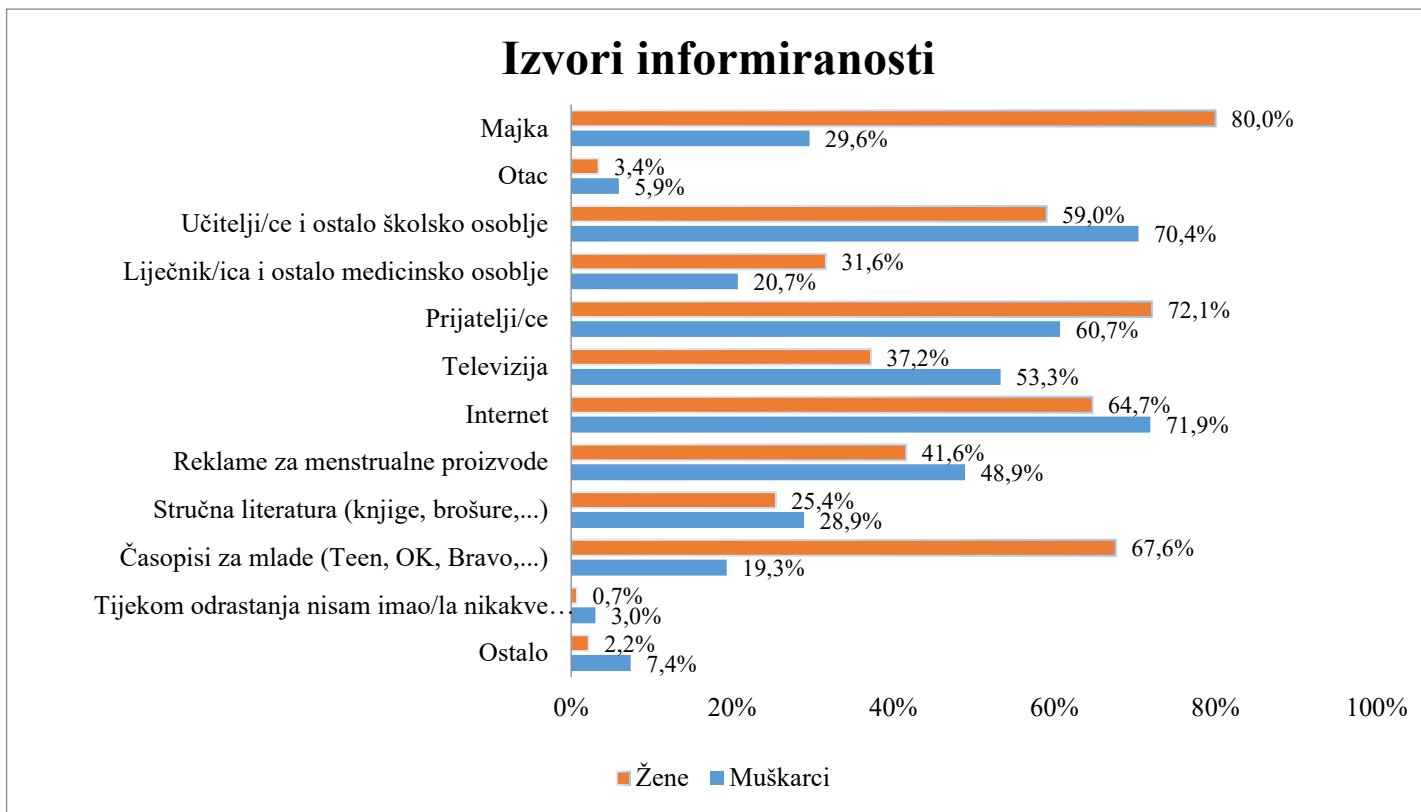
Na testu informiranosti o menstruaciji odgovori na pojedina pitanja su vrednovani s 0 i 1, a na ukupnom indeksu informiranosti rezultati su u rasponu od 0 do 9 gdje viši rezultat indicira i višu razinu informiranosti o menstruaciji. Kao što je vidljivo u tablici 6, srednja vrijednost informiranosti o menstruaciji za studentice iznosi 5,75 dok za studente iznosi 4,20. Dakle, u prosjeku su studentice imale statistički značajno viši prosječni rezultat na testu informiranosti što

je u skladu s dosadašnjim istraživanjima (White, 2013; Cheng et al. 2007). Usredotočimo li se na sama pitanja, vidljivo je kako je većina studenata i studentica točno odgovorilo na pitanje 1 (Menstrualni ciklus u prosjeku traje 28 dana). S druge strane, na pitanje broj 3 (Tijekom jedne menstruacije žena u prosjeku izgubi 2 decilitra krvi) većina je studentica i studenata odgovorilo netočno. Najveću podijeljenost u odgovorima možemo vidjeti kod studenata i to na pitanjima 4, 6 i 7 (Menstrualna krv po sastavu je ista kao i krv koja teče našim žilama; Menstruaciju možemo odgoditi konzumiranjem kontracepcijskih pilula; Kratica PMS označava pojavu koju nazivamo postmenstrualni stres). Na svim pitanjima na testu informiranosti postoji statistički značajna razlika između prosječnih rezultata muškaraca i žena, pri čemu su muškarci u prosjeku ostvarili niže rezultate. S obzirom da nemaju iskustvo menstruacije, muškarci možda nisu toliko zainteresirani za temu menstruacije. No ipak menstruacija igra važnu ulogu u reprodukciji ljudske vrste i važno je da je oba spola razumiju. Također, muškarci kao i žene sudjeluju u daljnjoj reprodukciji tabua, stigma i dominantnih narativa o menstruaciji. Činjenica da 36,3 % studenata i 15,4 % smatra da žena ne može zatrudnjeti za vrijeme menstruacije ukazuje na potrebu uvođenja kvalitetnije seksualne edukacije u škole kako bi studentice, ali i studenti donosili zdrave i pravovremene reproduktivne i seksualne odluke. Također, poražavajući su i postoci netočnih odgovora vezanih uz prosječni gubitak menstrualne krvi i mogućnost odgađanja menstruacije, što znači da studentice ne mogu pravovremeno prepoznati eventualne nepravilnosti poput obilnog krvarenja i raspitati se oko mogućih rješenja za bolne menstruacije.

Što se tiče izvora informiranosti o menstruaciji, možemo primijetiti kako je čak 80 % studentica kao izvor informiranosti navelo majku, zatim slijede prijatelji/ice (72,1 %), časopisi za mlade (67,6 %) i škola (59 %). Studenti u najvećoj mjeri kao izvore informiranosti o menstruaciji navode Internet (71,9 %), školu (70,4 %) i reklame za menstrualne proizvode (48,9 %). Iz slike 3 vidljivo je da je većina studenata i studentica tijekom odrastanja bila izložena nekom izvoru informacija o menstruaciji, dok najmanje studentica i studenata navode oca kao izvor informacija o menstruaciji. Uz navedene izvore informiranosti sudionici su imali i opciju 'Ostalo' gdje su sami mogli upisati vlastiti izvor informacija, a kao najzastupljeniji odgovor navodi se sestra/e što ukazuje na propust istraživačice pri sastavljanju upitnika te na važnost uključenja dotičnog

odgovora kao ponuđenog u upitniku što bi vjerojatno rezultiralo i većim postotkom i zastupljenošću odgovora 'Sestra/e'.

Slika 3. Prikaz izvora informiranosti

5. Povezanost stavova o menstruaciji s razinom informiranosti o menstruaciji, seksizmom i individualnim karakteristikama

Kako bismo utvrdili mogu li se vjerovanja i stavovi studenata i studentica o menstruaciji objasniti razinom informiranosti o menstruaciji, seksističkim stavovima i individualnim karakteristikama proveli smo postupak multiple regresijske analize. U prediktorski sklop uključili smo razinu informiranosti o menstruaciji, sklonost seksizmu te spol, dob, religioznost, imovinsko stanje te stupanj obrazovanja majke i oca, a u kriterijski sklop obuhvatili smo pet supskala koje čine skalu vjerovanja i stavova o menstruaciji - *Tajnovitost*, *Smetnja*, *Uputstva i zabrane*, *Onesposobljenost i Ugoda*. U nastavku slijede prikazi rezultata linearne regresijske analize na prethodno navedenim supskalama te njihova interpretacija.

Tablica 8. Rezultati multiple regresijske analize na supskali *Tajnovitost* (N=1971)

Supskala „Tajnovitost“ F=175.355; p<0.001	Nestandardizirani koeficijenti		Standardizirani koeficijenti	t	p(t)
	B	Standardna pogreška	β		
Skala seksizma	5,349	0,260	0,448	20,538	<0,001
Razina informiranosti	-0,256	0,086	-0,063	-2,976	0,003
Spol (1=Ž, 2=M)	0,733	0,476	0,033	1,541	0,123
Dob	-0,025	0,044	-0,012	-0,582	0,560
Religioznost	0,116	0,086	0,028	1,339	0,181
Imovinsko stanje	-0,351	0,153	-0,048	-2,289	0,022
Stupanj obrazovanja majke	0,050	0,115	0,010	0,436	0,663
Stupanj obrazovanja oca	0,030	0,121	0,006	0,246	0,806

*Korigirani $R^2=0,232$

Provedbom multiple regresijske analize dobiven je statistički značajan regresijski model (F=175,355; p<0,001) u kojemu prediktorski sklop objašnjava 23,2% varijance supskale *Tajnovitost*. Kao značajnim prediktorima supskale *Tajnovitost* pokazali su se prediktori sklonost ka seksizmu, razina informiranosti o menstruaciji te imovinsko stanje. Iz iznosa beta koeficijenta vidljivo je kako veća sklonost ka seksizmu ima pozitivan efekt na sklonost studenata i studentica da menstruaciju shvaćaju kao nešto što treba ostati tajna ($\beta=0,448$; p<0,001). S druge pak strane, iako je iznos beta koeficijenta mali ($\beta=-0,063$; p=0,003), možemo zaključiti kako viša razina informiranosti o menstruaciji negativno povezana s razinom tajnovitosti. U konačnici ne smijemo zanemariti da je i imovinsko stanje negativno povezano s razinom tajnovitosti ($\beta=-0,048$; p=0,022, odnosno kako s porastom imovinskog stanja, pada sklonost tajnovitosti.

Tablica 9. Rezultati multiple regresijske analize na supskali Smetnja (N=1971)

Supskala „Smetnja“ F=3,048; p=,002	Nestandardizirani koeficijenti		Standardizirani koeficijenti	t	p(t)
	B	Standardna pogreška	β		
Skala seksizma	0,007	0,363	0,001	0,021	0,984
Razina informiranosti	-0,214	0,120	-0,043	-1,780	0,075
Spol (1=Ž, 2=M)	-0,807	0,663	-0,030	-1,217	0,224
Dob	-0,204	0,061	-0,076	-3,356	<0,001
Religioznost	-0,193	0,120	-0,039	-1,606	0,108
Imovinsko stanje	-0,542	0,214	-0,060	-2,535	0,011
Stupanj obrazovanja majke	-0,130	0,161	-0,021	-0,811	0,418
Stupanj obrazovanja oca	0,158	0,168	0,024	0,937	0,349

*Korigirani $R^2=0,008$

Multipla regresijska analiza rezultirala je s dvama statistički značajnim prediktorima za tumačenje supskale *Smetnja*, a to su varijable dob i imovinsko stanje. Dobiven je statistički značajni regresijski model (F=3,048; p=,002) u kojem navedeni prediktori zajedno objašnjavaju samo 0,8% varijance kriterija. Nizak i negativan iznos beta koeficijenta ($\beta=-0,076$; p=<0,001) upućuje na to da su stavovima o menstruaciji kao iritantnom događaju skloniji mlađi ispitanici. Također, nizak i negativan beta koeficijent prisutan je i kod prediktorske varijable imovinsko stanje ($\beta=-0,060$, p=0,011), stoga možemo zaključiti kako su ispitanici boljeg imovinskog stanja manje skloni stavu o menstruaciji kao smetnji. Uzevši u obzir mali iznos beta koeficijenata prediktora te mali postotak objašnjene varijance kriterija (0,8%), s oprezom možemo zaključiti kako su supskali *Smetnja* više skloni mlađi ispitanici te oni lošijeg imovinskog stanja. S obzirom na to, možemo zaključiti kako postoje neki drugi prediktori koji bi potencijalno mogli objasniti percepciju menstruacije kao smetnje.

Tablica 10. Rezultati multiple regresijske analize na supskali Uputstva i zabrane (N=1971)

Supskala „Uputstva i zabrane“	Nestandardizirani koeficijenti		Standardizirani koeficijenti	t	p(t)
	B	Standardna pogreška	β		
Skala seksizma	3,571	0,257	0,311	13,922	<0,001
Razina informiranosti	-0,385	0,085	-0,098	-4,547	<0,001
Spol (1=Ž, 2=M)	3,442	0,468	0,160	7,349	<0,001
Dob	-0,069	0,043	-0,033	-1,613	0,107
Religioznost	0,290	0,085	0,074	3,408	<0,001
Imovinsko stanje	-0,477	0,151	-0,067	-3,160	0,002
Stupanj obrazovanja majke	0,061	0,113	0,013	0,540	0,589
Stupanj obrazovanja oca	0,042	0,119	0,008	0,356	0,722

*Korigirani $R^2=0.197$

Provedbom multiple regresijske analize dobiven je statistički značajan regresijski model ($F= 61,482$; $p<0,001$) u kojemu prediktorski sklop objašnjava 19,7% varijance supskale *Uputstva i zabrane*. Statistički značajnim prediktorima u objašnjavanju ove supskale pokazali su se sklonost ka seksizmu, razina informiranosti, spol, dob i imovinsko stanje. Sklonost seksizmu pozitivno je povezana s kriterijskom varijablom uputstava i zabrana ($\beta=0,311$, $p<0.001$). Zatim, povezanost supskale *Uputstva i zabrane* i spola ispitanika ($\beta=0,160$; $p<0,001$) ukazuje na to da su ispitanici muškog spola skloniji slagati se s česticama koje čine supskalu *Uputstva i zabrane* od ženskih. Nizak i negativan predznak beta koeficijenta ($\beta=-0,098$; $p<0,001$) upućuje na to da viša razina informiranosti o menstruaciji u prosjeku smanjuje rezultate na supskali *Uputstva i zabrane*. U konačnici, porastom religijskog uvjerenja ispitanika ($\beta=0,074$; $p<0,001$) raste i rezultat na supskali *Uputstva i zabrane*, dok porastom imovinskog stanja ($\beta=-0,067$; $p=0,002$) isti opada.

Tablica 11. Rezultati multiple regresijske analize na supskali Onesposobljenost (N=1971)

Supskala „Onesposobljenost“	Nestandardizirani koeficijenti		Standardizirani koeficijenti	t	p(t)
	B	Standardna pogreška	β		
Skala seksizma	1,935	0,236	0,200	8,211	<0,001
Razina informiranosti	-0,086	0,078	-0,026	-1,106	0,269
Spol (1=Ž, 2=M)	-1,484	0,430	-0,082	-3,450	<0,001
Dob	0,007	0,039	0,004	0,182	0,856
Religioznost	0,090	0,078	0,027	1,151	0,250
Imovinsko stanje	-0,253	0,139	-0,042	-1,829	0,068
Stupanj obrazovanja majke	-0,106	0,104	-0,026	-1,013	0,311
Stupanj obrazovanja oca	0,010	0,109	0,002	0,096	0,924

*Korigirani $R^2=0,044$

Provedbom multiple regresijske analize dobiven statistički je značajan regresijski model ($F=12,205$; $p<0,001$) u kojemu prediktorski sklop objašnjava samo 4,4% varijance supskale *Onesposobljenost*. Ipak, statistički značajnim prediktorima pokazale su se skala seksizma i spol. S obzirom na iznos beta koeficijenta ($\beta = 0,200$; $p < 0,001$), možemo reći da što je sklonost seksizmu veća, veća je i sklonost slaganja na supskali *Onesposobljenost*. Također, s obzirom na spol ispitanika ($\beta = -0,082$; $p < 0,001$) možemo zaključiti kako slaganje na supskali *Onesposobljenost* opada s obzirom na muški spol.

Tablica 12. Rezultati multiple regresijske analize na supskali Ugoda (N=1971)

Supskala „Ugoda“	Nestandardizirani koeficijenti		Standardizirani koeficijenti	t	p(t)
	B	Standardna pogreška	β		
Skala seksizma	-0,111	0,210	-0,013	-0,530	0,596
Razina informiranosti	0,033	0,069	0,012	0,481	0,630
Spol (1=Ž, 2=M)	-0,045	0,383	-0,003	-0,117	0,907
Dob	-0,100	0,035	-0,065	-2,854	0,004
Religioznost	0,059	0,070	0,020	0,847	0,397

Imovinsko stanje	0,074	0,123	0,014	0,597	0,551
Stupanj obrazovanja majke	0,143	0,093	0,040	1,541	0,124
Stupanj obrazovanja oca	-0,033	0,097	-0,009	-0,335	0,737

*Korigirani $R^2=0.003$

U tablici 12 prikazani su rezultati multiple regresijske analize na supskali *Ugoda*. Rezultati ($F=1,707$; $p=0,092$) ukazuju na to da ne postoji linearna povezanost između kriterijske varijable i linearne kombinacije odabranih prediktornih varijabli. Prema tome, prediktorske varijable skala seksizma, razina informiranosti o menstruaciji i individualne karakteristike ispitanika (spol, dob, religioznost, imovinsko stanje te stupanj obrazovanja oca i majke) ne objašnjavaju rezultate na supskali *Ugoda*.

Osvrnemo li se na provedene regresijske modele supskala BATM skale o vjerovanjima i stavovima o menstruaciji, možemo djelomično potvrditi postavljenu hipotezu. Naime, uvidom u Tablice 8, 10 i 11 uočavamo kako se skala seksizma pokazala statistički značajnim prediktorom supskala *Tajnovitost*, *Uputstva i zabrane* i *Onesposobljenost*, a iz predznaka i iznosa beta koeficijenta u regresijskim modelima moguće je zaključiti da što je sklonost studenata seksizmu veća, to je veće i njihovo slaganje na supskalama *Tajnovitost*, *Uputstva i zabrane* i *Onesposobljenost*. Nalazi ovih regresijskih modela idu u prilog istraživanju Marván i suradnica (2014) koje prikazuje kako viši rezultati na skali seksizma rezultira i višim rezultatima na supskalama *Tajnovitost*, *Uputstva i zabrane* i *Onesposobljenost*. Ovakvi nalazi mogu se objasniti s obzirom na činjenicu da seksistički stavovi podrazumijevaju mizoginiju, ideju povezanosti žena s prirodom i podržavanje mehanizama koji dodjeljuju muškarcima i ženama suprotne uloge u društvu. U takvom kontekstu menstruacija služi kao potvrda prirodne ograničenosti žena i javne nevidljivosti što se onda može odraziti u stavovima koji podržavaju skrivanje menstruacije, poštivanje određenih praksi i zabrana te ograničeno obavljanje svakodnevnih aktivnosti za vrijeme menstruacije. Ipak, skala seksizma nije se pokazala kao značajni prediktor na supskalama *Smetnja* i *Ugoda*. Moguće je kako su ovi nalazi rezultat neadekvatnog prijevoda čestica supskala. Također, radi se o konceptima koje je teško objektivno operacionalizirati s obzirom da vrlo vjerojatno ovise

o osobnim iskustvima menstruacije. Uvidom u Tablice 8 i 10 možemo uočiti kako se razina informiranosti o menstruaciji pokazala statistički značajnim prediktorom supskala *Tajnovitost* i *Uputstva i zabrane*, a iz predznaka i iznosa beta koeficijenta u regresijskim modelima moguće je zaključiti da što je manja razina informiranosti studenata, to je veće i njihovo slaganje na istim supskalama. Ovaj nalaz ide u prilog dosadašnjim istraživanjima koja ukazuju kako su viša razine znanja o menstruaciji i pripravnosti pozitivno korelirane s menstrualnim stavovima (Cheng et al., 2007; Wong et al., 2013). S obzirom da supskale *Tajnovitost* i *Uputstva i zabrane* uključuju čestice koje obuhvaćaju tabue komunikacije i neznanstveno utemeljene upute i zabrane, možemo zaključiti da studenti koji posjeduju više znanja i točnih informacija o menstruaciji te iste ne poštuju.

Uvidom u tablice regresijskih modela supskala možemo vidjeti kako se od individualnih karakteristika imovinsko stanje pokazalo statistički značajnim prediktorom supskala *Tajnovitost*, *Smetnja* i *Uputstva i Zabrane*. Iz predznaka i iznosa beta koeficijenta u regresijskim modelima moguće je zaključiti da što je viša razina imovinskog statusa studenata, to je manja njihova sklonost slaganju na supskalama *Tajnovitost*, *Smetnja* i *Uputstva i Zabrane*. Ove rezultate možda možemo objasniti činjenicom da se studenti višeg imovinskog statusa ne susreću s problemom novčanih izdataka za kupnju proizvoda za menstruaciju te im time menstruacija ne predstavlja značajnu smetnju, ne zahtijeva slijeđenje tradicionalnih uputstava i zabrana jer eventualne probleme mogu riješiti konvencionalnim lijekovima i proizvodima te ih ne dovodi u situacije gdje bi zbog menstruacije osjećali sram ili pritisak da ista ostane nevidljiva. Spol se pokazao statistički značajnim prediktorom na supskalama *Uputstva i zabrane* te *Onesposobljenost*. Iz iznosa i predznaka beta koeficijenta na regresijskom modelu supskale *Uputstva i zabrane* moguće je zaključiti da su muškarci skloniji slaganju s konceptima iste. Ovakvi nalazi idu u prilog prethodnom istraživanjima Marván et al. (2006) u kojima su muški ispitanici također bili skloniji slaganju s konceptima menstruacije kroz uputstva i zabrane. Iz iznosa i predznaka beta koeficijenta na regresijskom modelu supskale *Onesposobljenost* moguće zaključiti da su žene sklonije slaganju s konceptima iste od muškaraca. Iako su ovi rezultati pomalo iznenađujući možemo ih pripisati činjenici da značajan dio studentica (preko 60%) navodi iskustva bolnih menstruacija te je stoga moguće da na temelju vlastitih iskustava donose zaključke o utjecaju menstruacije na izvršavanje svakodnevnih zadataka. Dob se pokazala kao statistički značajan prediktor supskale *Smetnja* gdje je prema iznosu beta koeficijenta moguće zaključiti kako su mlađi ispitanici skloniji slaganju s

konceptima menstruacije kao smetnje. Religioznost se pokazala statistički značajnim prediktorom na supskali *Uputstva i zabrane* gdje je moguće zaključiti da su religiozniji studenti/ice skloniji slaganju s istom. Ovakvi nalazi idu u prilog s istraživanjem Dunnivant i Roberts (2013) gdje je dokazano kako religioznije žene percipiraju menstruaciju kroz koncepte uputstava i zabrana. U konačnici valja naglasiti kako prediktori korišteni u ovom istraživanju ne objašnjavaju sklonost studenata sa slaganjem na supskali *Ugoda*. Razlozi možda leže u činjenici da su čestice ove supskale neadekvatno prevedene s engleskog jezika te u tome što koncept menstrualne ugone kao takve nije dovoljno dobro operacionaliziran.

Ograničenja i smjernice za buduća istraživanja

Nakon provedenog istraživanja i rasprave o rezultatima istoga valja napomenuti i neka ograničenja. Osvrnemo li se na uzorkovanje, moramo napomenuti da se radi o neregipročnom prigodnom uzorku studenata i studentica Sveučilišta u Zagrebu, stoga zaključke o zastupljenosti pojedinih stavova i iskustava ne možemo prevesti na cijelu populaciju. Kao što smo već naveli, istraživanje je provedeno *online* upitnikom, a sudionici/e su dobrovoljno sudjelovali/e u istraživanju, stoga je moguće da se radi o pojedincima koji su općenito više zainteresirani za temu menstruacije (time nas i ne iznenađuje velik odaziv studentica). Što se tiče instrumenta, valja naglasiti kako je BATM skala do sad korištena na populacijama Meksika i SAD-a te je u ovome radu prvi puta prevedena na hrvatski jezik. S obzirom na niske postotke slaganja sudionika/ca s nekim česticama supskale *Uputstva i zabrane*, smatramo da za buduća istraživanja valja provesti prilagodbu čestica tako da budu relevantnije za hrvatski sociokulturni kontekst. Uz to, moramo napomenuti i ograničenja supskale *Ugoda*. Uz napore adekvatnog prijevoda, čestice koje čine supskalu i dalje zvuče nespretno te je na temelju slaganja i neslaganje s istima veoma teško izvući konkretne zaključke. Što se tiče mjerenja razine informiranosti o menstruaciji, smatramo da je za buduća istraživanja potrebno konstruirati sadržajno kvalitetniji instrument u suradnji sa stručnjacima iz polja medicine. U konačnici valja napomenuti kako smo skalu modernog i tradicionalnog seksizma u ovom istraživanju tretirali kao jednodimenzionalnu skalu što je utjecalo i na zaključke. Različite dimenzije seksizma potencijalno drukčije utječu na supskale koje čine BATM skalu, te shodno tome i na stavove o menstruaciji. Buduća istraživanja osigurala bi dodatnu vrijednost zaključaka kada bi skalu seksizma tretirala kao dvodimenzionalnu i tako bolje obuhvatila kompleksnost koncepta seksizma. Mišljenja smo da će ovo istraživanje potaknuti veći

interes i rasprave o ovoj temi te da može poslužiti kao povod za uvođenje kvalitetnije edukacije adolescenata, ali i odraslih o menstruaciji.

Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi vjerovanja i stavove o menstruaciji studentica i studenata Sveučilišta u Zagrebu te utvrditi kako na ta vjerovanja i stavove utječu njihove individualne karakteristike, sklonosti ka seksizmu i razina informiranosti o menstruaciji. Kao polazišnu točku istraživanja menstruaciju smo konceptualizirali kao fenomen koji je neodvojiv od dominantnih vjerovanja i stavova o ženskom tijelu i rodних uloga u društvu. S obzirom na nedostatak empirijskih (ali i teorijskih) radova o menstruaciji u hrvatskoj sociološkoj literaturi, za potrebe istraživanja preveli smo i prilagodili BATM skalu vjerovanja i stavova o menstruaciji (Marván et al., 2006) te ju primijenili na našem prigodnom uzorku.

Rezultati ovog istraživanja pružaju uvid u vjerovanja i stavove studentica i studenata o menstruaciji gdje se pokazalo kako su studenti u prosjeku skloniji vjerovanjima i stavovima koji naglašavaju važnost skrivanja menstruacije te vjerovanjima i stavovima koji naglašavaju slijeđenje određenih uputstava i zabrana za vrijeme menstruacije. Nadalje, iz rezultata također možemo zaključiti kako su vjerovanja i stavovi prema menstruaciji u najvećoj mjeri određeni sklonošću ka seksizmu i imovinskim stanjem ispitanika. Seksizam se tako pokazao kao važan faktor u određivanju vjerovanja i stavova vezanih uz tajenje menstruacije, poštivanje uputstava i zabrana za vrijeme menstruacije te menstruacije kao onesposobljavajućeg faktora pri čemu se veća sklonost seksizmu vezala uz negativnije stavove o menstruaciji. Bolje imovinsko stanje veže se uz pozitivnije stavove prema menstruaciji te smanjuje sklonost percipiranja menstruacije kao izvora smetnje, kao nečega što treba skrivati te sklonost slijeđenja uputstava i zabrana za vrijeme menstruacije. U istraživanju nije bilo moguće razlučiti konkretne zaključke vezane za razumijevanje menstruacije kroz koncept ugode, što upućuje na zaključak kako taj aspekt stavova prema menstruaciji zahtijeva dodatne preinake kako bi kvalitetnije mjerio pozitivne aspekte menstruacije.

U konačnici možemo zaključiti kako ne postoji izričito jasan trend u stavovima studentica i studenata Sveučilišta u Zagrebu prema menstruaciji, no ipak primjećujemo blagu tendenciju prema otvorenijim i pozitivnijim vjerovanjima i stavovima o menstruaciji. Nadalje, BATM skala nije se pokazala kao adekvatan instrument za istraživanje vjerovanja i stavova o menstruaciji u

hrvatskom sociokulturnom kontekstu te je potrebna daljnja prilagodba i evolucija ove skale u svrhu ostvarivanja konkretnijih rezultata. Primjerice, koncept ugone je nedovoljno jasno operacionaliziran kroz čestice koje tvore supskalu *Ugoda* te trenutni prijevod vodi do repetitivnih i sadržajem sličnih čestica. Nadalje, neke čestice koje tvore supskalu *Uputstva i zabrane* pokazuju vrlo nisku razinu slaganja što govori u prilog tome da su nerelevantne za naš sociokulturni kontekst, dok s druge strane nedostaju čestice koje pokrivaju temu seksualnih odnosa za vrijeme menstruacije i medikalizaciju menstruacije. Također, potrebno je provesti istraživanje na proporcionalnijem uzorku s obzirom na spol ispitanika.

Ovim istraživanjem i predstavljenim rezultatima želimo skrenuti pažnju na važnost istraživana značenja menstruacije u društvenim znanostima te potaknuti normalizaciju i stvaranje otvorenog i pozitivnog dijaloga o menstruaciji koji za sada u Hrvatskoj nije uspostavljen.

Literatura

Barada V., Jelavić Ž.(ur.) Uostalom, diskriminaciju treba dokinuti :priručnik za analizu rodni stereotipa Zagreb: Centar za ženske studije 2004.

Bartky, S. (1997) Foucault, Femininity, and the Modernization of Patriarchal Power U: Conboy, K., Medina, N., Stanbury, S., (ur.) *Writing on the body: Female embodiment and feminist theory*. New York: Columbia University Press.

Bobel, (2019) *The Managed Body:Developing Girls and Menstrual Health in the Global South*. Cham: Palgrave Macmillan.

Bordo, S. (1993) *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body*. Berkeley: University of California Press.

Brooks-Gunn, J., i Ruble, D. (1980) The Menstrual Attitudes Questionnaire. *Psychosomatic Medicine*, 42 (5): 503–512.

Brooks-Gunn J & Ruble DN (1982) The development of menstrual beliefs and behavior during early adolescence. *Child Development*, 53: 1567–1577.

Brooks-Gunn, J. i Ruble, D. (1986) Men's and Women's Attitudes and Beliefs about the Menstrual Cycle. *Sex Roles*, 14 (5): 287.

Buckley, T., Gottlieb, A. (1988) A critical appraisal of theories of menstrual symbolism. U: Buckley, T., Gottlieb, A. (ur.) *Blood magic: The anthropology of menstruation*. Berkley: University of California Press.

Bullough, V. L., Bullough, B. (2011). *Seksuani stavovi: Mitovi i činjenice*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Carmines, E. G. i Zeller, R. A. (1979). *Reliability and Validity Assessment*. Beverly Hills: Sage Publications.

Cheng C.Y., Yang, K., i Liou. S.R. (2007) Taiwanese adolescents' gender differences in knowledge and attitudes towards menstruation. *Nursing and Health Sciences* 9, 127–134.

Chrisler, J. C. (2011) Leaks, Lumps, and Lines: Stigma and Women's Bodies. *Psychology of Women Quarterly*, 33 (2):202–214.

Chrisler, J. C., Levy, K. B., (1990) The media construct a menstrual monster: A content analysis of PMS articles in the popular press. *Women and Health*, 16:84-104.

Costos, D., Ackerman, R., i Paradis, L. (2002). Recollections of menarche: Communication between mothers and daughters regarding menstruation. *Sex Roles*, 46: 49–59.

Čulig, B.; Kufrin, K. i Landripet, I. (2007) *EU +? - : odnos građana Hrvatske prema pridruživanju Republike Hrvatske Europskoj uniji*. Zagreb: FF-Press.

De Beauvoir, S. (2016) *Drugi spol*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Delaney, J., Lupton, M. J., i Toth, E. (1976) *The curse: A cultural history of menstruation*. Chichago: University of Illinois.

Douglas, M. (2004) *Čisto i opasno: analiza predodžbi o nečistom i zabranjenom*. Zagreb: Algoritam.

Dunnavant, N. C., Roberts, T. A. (2013) Restriction and Renewal, Pollution and Power, Constraint and Community: The Paradoxes of Religious Women's Experiences of Menstruation. *Sex Roles* 68 (1-2):121–131.

Erchull, M. J., Chrisler, J. C., Gorman, J. A., i Johnston-Robledo, I. (2002). Education and advertising: A content analysis of commercially produced booklets about menstruation. *Journal of Early Adolescence*, 22: 455–474.

Forbes, G. B., Adams-Curtis, L. E., White, K. B. & Holmgren, K. M. (2003) The Role of Hostile and Benevolent Sexism in Women's and Men's Perceptions of the Menstruating Woman. *Psychology of Women Quarterly*, 27 (1): 58–63.

Galić, B. (2004) Seksistički diskurs rodnog identiteta. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 13 (3-4): 305-324.

Galić, B. (2006) Stigma i poštovanje. Reproductivni status žena u Hrvatskoj i šire. *Revija za sociologiju*, 37(3-4):149-164.

Galić, B., Geiger, M (2006) Valorizacija ženskog. Rodni aspekti odnosa spram okoliša. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 15 (4): 339-355.

Galić, B., Klasnić, K. i Jurković Kuruc, I. (2014). Društveni odnosi moći i ženska reproduktivna samodeterminacija: istraživanje stavova studentica Sveučilišta u Zagrebu. *Journal of Sociology, Social Psychology and Social Anthropology*, 56 (4): 506-523.

Glueck, C. J., Morrison, J. A., Wang, P., & Woo, J. G. (2013). Early and late menarche are associated with oligomenorrhea and predict metabolic syndrome 26 years later. *Metabolism* 62(11): 1597-1606.

Goffman, E., (2009) *Stigma. Zabeleške o ophođenju sa narušenim identitetom*. Novi Sad: Mediterran Publishing

Heard, K. V., i Chrisler, J. C. (1999) The Stereotypic Beliefs about Menstruation Scale. U: Berg, D. H. (ur.) *Looking Forward, Looking Back: The Place of Women's Everyday Lives in Health Research*. Scottsdale, AZ: Society for Menstrual Cycle Research.

Johnston-Robledo, I., Chrisler, J. C. (2011) The Menstrual Mark: Menstruation as a Social Stigma. *Sex Roles*. 68 (1-2):9-18.

Kissling, E. A. (1996). Bleeding out loud: Communication about menstruation. *Feminism & Psychology*, 4 (6):481-504.

Kramarae, Spender (ur.). Menstruation. *Routledge International Encyclopedia of Women. Global Women's Issues and Knowledge*. London: Routledge, 2000. Sv.3.,2000., 1359

Kristeva, J. (1987) *Moći užasa. Ogled o zazornosti*. Zagreb: Naprijed.

Lander, Louise. (1988) *Images of Bleeding: Menstruation as Ideology*. New York: Orlando Press.

Laws, S. (1990) *Issues of blood: The politics of menstruation*. London: The Macmillan Press LTD.

- Laws, S. (2002) Seeing red. U: Jackson, S. (ur.) *Gender. A sociological reader*. London: Routledge Student Readers.
- Lee, J. 1994. Menarche and the (Hetero) Sexualization of the Female Body. *Gender and Society* 8(3): 343-362.
- Hufnagel, G. L. (2012) *A History of Women's Menstruation from Ancient Greece to the Twenty-First Century*. New York: The Edwin Mellen Press Lewinston.
- Lipsitz Bem, S. (1993) *The lenses of gender: transforming the debate on sexual inequality*. New Haven: Yale University Press
- MacDonald, Shauna M. (2007) "Leaky Performances: The Transformative Potential of Menstrual Leaks." *Women Studies in Communications*. Fall 30(3): 340-352.
- Martin, E. (2001) *The Woman in the Body: A Cultural Analysis of Reproduction*. Boston: Beacon Press
- Marván, M.L., Cortés-Iniestra, S., i González, R. (2005). Beliefs about and attitudes toward menstruation among young and middle-aged Mexicans. *Sex Roles*, 53(3), 273-279.
- Marván, M. L., et al. (2006) Development of a New Scale to Measure Beliefs about and Attitudes Toward Menstruation (BATM): Data from Mexico and the United states. *HealthCare for Women International*, 27 (5):453-473.
- Marván, M. L., Vázquez-Toboada, R. I., Chrisler, J. C. (2014) Ambivalent Sexism, Attitudes toward Menstruation, and Menstrual Cycle-Related Symptoms. *International Journal of Psychology* 49 (4):280–287.
- Masters, W. H., Johnson V. E., Kolodny R. C. (2006) *Ljudska seksualnost*. Jasterbarsko: Naklada Slap
- Močibob, M. (2020) Istraživanje o menstrualnom siromaštvu. U: Davorija. I., Naglič, T. i Matejčić, M. (ur.) *Menstrualno siromaštvo i destigmatizacija*. Rijeka: Udruga za ljudska prava i građansku participaciju PaRiter
- Moffat, N., Pickering, L. (2019) Out of order: The double burden of menstrual etiquette and the subtle exclusion of women from public space in Scotland. *The Sociological Review Monographs*, 67 (4):766-787.
- Northrup, C. (2000) *Žensko tijelo ženska mudrost: stvaranje tjelesnog i emocionalnog zdravlja*. Zagreb: Biovega.
- Oxley, T. (1998) Menstrual management: An exploratory study. *Feminism & Psychology*, 8(1):185–191.
- Ortner, S. (1974). Is Female to Male as Nature is to Culture. U: M. Rosaldo and L. Lamphere, (ur.) *Women, Culture and Society*. Stanford: Stanford University Press.
- Sekulić, N. (2016) Janusovo lice mizoginije (Imaginarne anatomije i simboličko-politička značenja ženskog tela u srednjem veku i renesansi). *Antropologija*, 16 (1): 53-71.

Steinem, G. (2019) If men could menstruate. *Women's Reproductive Health*, 6 (3): 151-152. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23293691.2019.1619050>

Strange, J-M. (2000) Menstrual fictions: languages of medicine and menstruation, c. 1850–1930, *Women's History Review* 9 (3): 607-628.

Strömquist L., (2018) *Plod spoznaje*. Zagreb: Sandorf

Škrlec, M. (2010) Dihotomija privatno/javno u ženskom ključu. *Časopis studenata Filozofije* 9(18/19): 264-291.

Topalović, Z. (2010) Značajke i nepravilnosti menstruacijskog ciklusa. *Medicus*, 19 (1):19-25

Tuana N. (1989). The Weaker Seed: The Sexist Bias of Reproductive Theory. U: Tuana, N. (ur.) *Feminism & Science*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

Ussher, J. M. (2006) *In Managing the monstrous feminine*. New York: Routledge.

Winkler, I. T., Roaf, V. (2015) Taking the Bloody Linen out of the Closet: Menstrual Hygiene as a Priority for Achieving Gender Equality. *Cardozo Journal of Law & Gender*, 21 (1): 1-37.

White, L. (2013) The function of ethnicity, income level, and menstrual taboos in postmenarcheal adolescents' understanding of menarche and menstruation. *Sex Roles*, 68(1): 65-76.

Wong et al. (2013) A cross-sectional study of the beliefs and attitudes towards menstruation of Chinese undergraduate males and females in Hong Kong. *Journal of Clinical Nursing*, 22(1): 3320–3327

Žmak, J., J. (2020) *One stvari. Eseji o ženskoj seksualnosti*. Zaprešić: Fraktura

Ostali internetski izvori:

Herman, M. (26.11.2013.) Menstrualni ciklus. URL: <https://www.plivazdravlje.hr/aktualno/clanak/24367/Menstrualni-ciklus.html> (20.01.2021)

Pleić Tomić B. (04.09.2014.) Surfing the Crimson Wave: Narativ(i) menstruacije. URL: <http://muf.com.hr/2014/09/04/surfing-the-crimson-wave/> (02.02.2021.)

(28.11.2017) Periods around the world. Facts & statistics about global period habits, concerns, and trends. URL: <https://blog.flexfits.com/periods-around-the-world/> (02.07.2021.)

(29.03.2021) Vlada je odbila smanjiti porez na uloške i tampone. URL: <https://www.libela.org/vijesti/10836-vlada-je-odbila-smanjiti-porez-na-uloske-i-tampone/> (27.07.2021.)

(01.02.2021) Pokrenuta peticija za uvođenje seksualnog obrazovanja u škole! URL: <https://pariter.hr/pokrenuta-peticija-za-uvodenje-seksualnog-obrazovanja-u-skole/> (13.07.2021)

Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Zdravlje za osnovne škole i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 10/19 URL: https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_212.html (27.07.2021.)

Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama. (2009). Narodne novine 118/09. URL: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_09_118_2929.html (02.02.2020.)

Prilozi

Prilog 1.

Informirani pristanak

Poštivani/a

Pred Vama se nalazi anketni upitnik kojim želimo ispitati vjerovanja i stavove studenata i studentica Sveučilišta u Zagrebu o menstruaciji. Radi se o rijetko istraživanoj temi, a postojeća istraživanja najčešće obuhvaćaju ispitivanje samo ženske populacije, zanemarujući značaj muškaraca u oblikovanju i održavanju društvene slike menstruacije.

Ovaj anketni upitnik sastavni je dio istraživanja koje se provodi za potrebe izrade diplomskog rada studentice Nine Perčić na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu pod mentorstvom prof. dr. sc. Branke Galić i doc. dr. sc. Ksenije Klasnić

Vaše sudjelovanje je u potpunosti anonimno i dobrovoljno. Kako bismo osigurali anonimnost sustav je postavljen tako da ne bilježi vašu IP adresu, a Vama preporučujemo da anketu ispunjavate dok ste sami. Ako više ne želite sudjelovati u istraživanju, u svakom trenutku možete odustati od ispunjavanja anketnog upitnika. Unatoč tome, ljubazno Vas molimo da iskreno odgovorite na sva ponuđena pitanja jer nam u protivnom rezultati neće biti iskoristivi. Za ispunjavanje ovog anketnog upitnika potrebno je izdvojiti otprilike 15 minuta. Dobiveni rezultati bit će korišteni isključivo u svrhu izrade diplomskog rada i eventualnog pisanja znanstvenog rada. Također, istraživanje je dobilo potrebnu dopusnicu Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja, Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Ukoliko imate pitanja i komentare vezane uz istraživanje slobodno se obratite na sljedeću e-mail adresu: n.percic95@gmail.com

Unaprijed Vam zahvaljujemo na sudjelovanju!

Klikom Sljedeće potvrđujete:

- a) da ste pročitali gornji tekst
- b) da pristajete sudjelovati u istraživanju
- c) da studirate na Sveučilištu u Zagrebu

Prilog 2.

Anketni upitnik

1. Kojeg ste spola?

- 1) Muškog
- 2) Ženskog

2.

Tvrdnje koje slijede odnose se na različita vjerovanja i stavove prema menstruaciji. Molimo Vas da kraj svake od navedenih tvrdnji zaokružite samo jedan odgovor koji najbolje opisuje u kojoj se mjeri Vi osobno slažete sa sadržajem svake od njih.		UOPĆE SE NE SLAŽEM	NE SLAŽEM SE	NITI SE SLAŽEM, NITI SE NE SLAŽEM	SLAŽEM SE	U POTPUNOSTI SE SLAŽEM
1.	Važno je razgovarati o menstruaciji s muškarcima. / <i>Važno je da žene razgovaraju o menstruaciji s muškarcima.</i>	1	2	3	4	5
2.	Mi žene moramo izbjegavati plivanje dok imamo menstruaciju. / <i>Žene moraju izbjegavati plivanje dok imaju menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5
3.	Postoje trenuci kada mi žene ne možemo podnijeti svoju menstruaciju. / <i>Postoje trenuci kada žene ne mogu podnijeti menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5
4.	Ponosne smo kada dobijemo prvu menstruaciju. / <i>Žene su ponosne kada dobiju prvu menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5
5.	Važno je da u školi o menstruaciji raspravljaju mladići i djevojke zajedno. / <i>Važno je da u školi o menstruaciji raspravljaju mladići i djevojke zajedno.</i>	1	2	3	4	5
6.	Menstruacija je prljava. / <i>Menstruacija je prljava.</i>	1	2	3	4	5

7.	Mi žene moramo izbjegavati konzumaciju hladne hrane ili pića tijekom menstruacije. / <i>Žene moraju izbjegavati konzumaciju hladne hrane ili pića tijekom menstruacije.</i>	1	2	3	4	5
8.	Muškarci su u velikoj prednosti jer se ne moraju gnjaviti s menstruacijom. / <i>Muškarci su u velikoj prednosti jer se ne moraju gnjaviti s menstruacijom</i>	1	2	3	4	5
9.	Mi žene moramo skrivati sve što ukazuje na to da imamo menstruaciju. / <i>Žene moraju skrivati sve što ukazuje na to da imaju menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5
10.	Menstruacija utječe na obavljanje posla na radnom mjestu. / <i>Menstruacija utječe na obavljanje posla na radnom mjestu.</i>	1	2	3	4	5
11.	Mi žene željele bismo da menstruacija traje samo nekoliko minuta. / <i>Žene žele da menstruacija traje samo nekoliko minuta.</i>	1	2	3	4	5
12.	Važno je da nismo viđene kada kupujemo proizvode za menstrualnu higijenu (uloške, tampone ili sl.)./ <i>Važno je da se ne vidi kada žene kupuju higijenske uloške proizvode za menstrualnu higijenu (uloške, tampone ili sl.).</i>	1	2	3	4	5
13.	Neke žene osjećaju zadovoljstvo što imaju menstruaciju. / <i>Neke žene osjećaju zadovoljstvo što imaju menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5
14.	Mi žene željele bismo da uopće nemamo menstruaciju./ <i>Žene bi željele da uopće nemaju menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5
15.	Nama ženama neugodno je razgovarati o našim menstruacijama./ <i>Muškarcima je neugodno razgovarati o menstruaciji.</i>	1	2	3	4	5
16.	Neke žene su sretna svaki put kad imaju menstruaciju. / <i>Neke ženu su sretna svaki put kad imaju menstruaciju</i>	1	2	3	4	5

17.	Važno je da nitko ne zna kada žena ima menstruaciju. / <i>Važno je da nitko ne zna kada žena ima menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5
18.	Mi žene moramo izbjegavati pušenje dok imamo menstruaciju. / <i>Žene moraju izbjegavati pušenje dok imaju menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5
19.	Menstruacija je iritantna. / <i>Menstruacija je iritantna.</i>	1	2	3	4	5
20.	Mi žene moramo izbjegavati jesti određenu hranu dok imamo menstruaciju. / <i>Žene moraju izbjegavati jesti određenu hranu dok imaju menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5
21.	Neugodno je kad muškarac sazna da žena ima menstruaciju. / <i>Neugodno je kad muškarac sazna da žena ima menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5
22.	Mi žene moramo piti čaj dok imamo menstruaciju. / <i>Žene moraju piti čaj dok imaju menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5
23.	Menstruacija je bolna. / <i>Mislim da je menstruacija bolna.</i>	1	2	3	4	5
24.	Nama ženama neugodno je gledati reklame za higijenske uloške u prisutnosti muškarca. / <i>Nama muškarcima neugodno je gledati reklame za uloške ili tampone u prisutnosti žene.</i>	1	2	3	4	5
25.	Menstruacija onesposobljava žene. / <i>Menstruacija onesposobljava žene.</i>	1	2	3	4	5
26.	Neke žene uživaju u svojim menstruacijama. / <i>Neke žene uživaju u svojim menstruacijama.</i>	1	2	3	4	5

27.	Mi žene moramo izbjegavati nošenje teških stvari kad imamo menstruaciju. / <i>Žene moraju izbjegavati nošenje teških stvari kad imaju menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5
28.	Neke žene izgledaju privlačnije dok imaju menstruaciju. / <i>Neke žene izgledaju privlačnije dok imaju menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5
29.	Važno je da menstruacija ostane tajna tj. da nitko ne zna kada žena menstruira. / <i>Važno je da menstruacija ostane tajna tj. da nitko ne zna kada žena menstruira.</i>	1	2	3	4	5
30.	Nama ženama nije ugodno imati menstruaciju. / <i>Ženama nije ugodno imati menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5
31.	Mi žene se moramo tuširati vrućom vodom dok imamo menstruaciju. / <i>Žene se moraju tuširati vrućom vodom dok imaju menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5
32.	Mi žene trebale izbjegavati razgovore o menstruaciji u prisutstvu muškaraca. / <i>Žene bi trebale izbjegavati razgovore o menstruaciji u prisutstvu nas muškaraca.</i>	1	2	3	4	5
33.	Menstruacija je veliki problem. / <i>Menstruacija je veliki problem za žene.</i>	1	2	3	4	5
34.	Mi žene moramo izbjegavati vježbanje dok imamo menstruaciju. / <i>Žene moraju izbjegavati vježbanje dok imaju menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5
35.	Menstruacija je nešto što mi žene moramo trpjeti. / <i>Menstruacija je nešto što žene moraju trpjeti.</i>	1	2	3	4	5
36.	Mi žene postanemo uzbuđene kad dobijemo prvu menstruaciju. / <i>Žene postanu uzbuđene kada dobiju prvu menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5

37.	Menstruacija utječe na sposobnost žena da izvršavaju kućanske poslove. / <i>Menstruacija utječe na sposobnost žena da izvršavaju kućanske poslove.</i>	1	2	3	4	5
38.	Teško je živjeti s menstruacijom. / <i>Ženama je teško živjeti s menstruacijom.</i>	1	2	3	4	5
39.	Važno je kod kuće otvoreno raspravljati o temi menstruacije. / <i>Važno je kod kuće otvoreno raspravljati o temi menstruacije.</i>	1	2	3	4	5
40.	Menstruacija je kazna za žene. / <i>Menstruacija je kazna za žene.</i>	1	2	3	4	5
41.	Nama ženama je gnjavaža što svaki mjesec imamo menstruaciju. / <i>Ženama je gnjavaža što svaki mjesec imaju menstruaciju.</i>	1	2	3	4	5
42.	Menstruacija utječe na svakodnevne aktivnosti žena. / <i>Menstruacija utječe na svakodnevne aktivnosti žena.</i>	1	2	3	4	5
43.	Mi žene moramo konzumirati vruću hranu i pića dok imamo menstruaciju. / <i>Žene moraju konzumirati vruću hranu i pića dok imaju menstruaciju</i>	1	2	3	4	5
44.	Mi žene trebale bi se držati podalje od muškaraca dok imamo menstruaciju./ <i>Žene bi trebale držati se podalje od muškaraca dok imaju menstruaciju..</i>	1	2	3	4	5

3. Ispred Vas se nalaze tvrdnje vezane uz menstruaciju i menstrualni ciklus.

Molimo Vas da odabirom odgovora T (točno) ili N (netočno) procijenite radi li se o točnoj ili netočnoj tvrdnji.

- 1) Menstrualni ciklus u prosjeku traje 28 dana T/N
- 2) Menstrualni ciklus počinjemo brojati od zadnjeg dana menstruacije T/N
- 3) Tijekom jedne menstruacije žena u prosjeku izgubi 2 dcl krvi T/N

- 4) Menstrualna krv po sastavu je ista kao i krv koja teče našim žilama T/N
 - 5) Ukoliko žena ima seksualni odnos za vrijeme menstruacije nemoguće je da će zatrudnjeti T/N
 - 6) Menstruaciju možemo odgoditi konzumiranjem kontracepcijskih pilula T/N
 - 7) Kratica PMS označava pojavu koju nazivamo postmenstrualni stres T/N
 - 8) Tamponi mogu koristiti samo spolno aktivne osobe T/N
4. Iz kojih ste izvora tijekom puberteta dobivali informacije o menstruaciji i menstrualnom ciklusu? (možete zaokružiti više odgovora)
- 1) Majka
 - 2) Otac
 - 3) Učitelji/ice i ostalo školsko osoblje
 - 4) Liječnik/ica i ostalo medicinsko osoblje
 - 5) Prijatelji/ice
 - 6) Televizija
 - 7) Internet
 - 8) Reklame za menstrualne proizvode
 - 9) Stručna literatura (knjige, brošure...)
 - 10) Časopisi za mlade (Teen, OK, Bravo...)
 - 11) Nešto drugo/netko drugi, napišite što/tko _____
 - 12) Tijekom odrastanja nisam imao/la nikakve informacije o menstruaciji
- 5.

Tvrdnje koje se nalaze ispred Vas odnose se na različite stavove o odnosu muškaraca i žena. Molimo Vas da kraj svake od navedenih tvrdnji odaberete samo jedan odgovor koji najbolje opisuje u kojoj se mjeri Vi osobno slažete sa sadržajem svake od njih.	U POTPUNOSTI SE NE SLAŽEM	NE SLAŽEM SE	NITI SE SLAŽEM, NITI SE NE SLAŽEM	SLAŽEM SE	U POTPUNOSTI SE SLAŽEM
Prirodno je da žena bude podređena muškarcu.	1	2	3	4	5
Muškarac ne može brinuti o djeci jednako dobro i pažljivo kao žena.	1	2	3	4	5

Muškarac po prirodi lakše i brže donosi važne odluke nego žena.	1	2	3	4	5
Muškarci su uspješniji od žena u poslovima koji traže umne sposobnosti i racionalno razmišljanje.	1	2	3	4	5
Žena ispuni pravi smisao svoga postojanja tek kad postane majka.	1	2	3	4	5
U Hrvatskoj ima premalo žena u politici i javnom životu.	1	2	3	4	5
Za većinu silovanja krivo je preslobodno ponašanje i odijevanje žena.	1	2	3	4	5
Većina žena u Hrvatskoj izvrgnuta je seksualnom uznemiravanju na javnom mjestu.	1	2	3	4	5
Za isti posao muškarci i žene trebaju biti potpuno jednako plaćeni.	1	2	3	4	5
Podjela na muška i ženska zanimanja izraz je vjekovnog iskustva i ne treba ju dovoditi u pitanje.	1	2	3	4	5
U suvremenom društvu žene su već postigle ravnopravnost pa je rasprava o pravima žena postala nepotrebna.	1	2	3	4	5
Muž i žena trebaju potpuno ravnopravno dijeliti kućanske poslove.	1	2	3	4	5
Dječake treba odgajati tako da budu odlučni i hrabri, a djevojčice tako da budu poslušne i pomirljive.	1	2	3	4	5
Za ženu je najprirodnije da brine o djeci, mužu i kući.	1	2	3	4	5
Žene su najčešće same krive kad dobivaju batine od partnera.	1	2	3	4	5

Brak u kojem žena zarađuje više od muškarca ne može biti uspješan.	1	2	3	4	5
Žena treba podupirati karijeru muža, čak i po cijenu zapostavljanja vlastite karijere.	1	2	3	4	5

6.

Ispred Vas se nalaze tvrdnje koje se odnose na stavove vezane uz proizvode za menstruaciju te prilagođenost fakultetskih i zakonodavnih struktura osobama koje menstruiraju. Molimo Vas da kraj svake od navedenih tvrdnji odaberete samo jedan odgovor koji najbolje opisuje u kojoj se mjeri Vi osobno slažete sa sadržajem svake od njih.		UOPĆE SE NE SLAŽEM	NE SLAŽEM SE	NITI SE SLAŽEM, NITI SE NE SLAŽEM	SLAŽEM SE	U POTPUNOSTI SE SLAŽEM
1.	U fakultetskim WC-ima trebaju biti dostupni besplatni proizvodi za menstrualnu higijenu.	1	2	3	4	5
2.	Proizvodi za menstrualnu higijenu moraju biti oslobođeni od PDV-a	1	2	3	4	5
3.	Svi lijekovi protiv menstrualnih bolova moraju biti dostupni putem osnovnog zdravstvenog osiguranja.	1	2	3	4	5
4.	Studentice trebaju imati pravo na izostanak s nastave za vrijeme menstruacije.	1	2	3	4	5
5.	Žene trebaju imati pravo na izostanak s posla za vrijeme menstruacije.	1	2	3	4	5

7. Koliko imate godina?

8. Koju razinu studija trenutno pohađate?

- 1) Preddiplomski
- 2) Diplomski
- 3) Postdiplomski

9. Kojem području znanosti pripada Vaš studij?

- 1) Prirodne znanosti
- 2) Tehničke znanosti
- 3) Biomedicina i zdravstvo
- 4) Biotehničke znanosti
- 5) Društvene znanosti
- 6) Humanističke znanosti
- 7) Umjetničko područje

10. U kojoj ste županiji proveli najveći dio svog života?

1) Grad Zagreb	17) Vukovarsko-srijemska
2) Zagrebačka	18) Splitsko-dalmatinska
3) Krapinsko-zagorska	19) Istarska
4) Sisačko-moslavačka	20) Dubrovačko-neretvanska
5) Karlovačka	21) Međimurska
6) Varaždinska	22) Inozemstvo
7) Koprivničko-križevačka	
8) Bjelovarsko-bilogorska	
9) Primorsko-goranska	
10) Ličko-senjska	
11) Virovitičko-podravska	
12) Požeško-slavonska	
13) Brodsko-posavska	
14) Zadarska	
15) Osječko-baranjska	
16) Šibensko-kninska	

11. U kakvom ste naselju proveli najveći dio svog života?

- 1) Selo
- 2) Manji grad
- 3) Veći grad
- 4) Zagreb

12. Bez obzira na to jeste li vjernik/ica, procijenite svoj položaj na sljedećoj ljestvici:

- 1) Uvjereni/na sam ateist/kinja
- 2) Skloniji/ja sam nevjеровanju, nego vjеровanju
- 3) Ne znam, ne mogu procijeniti
- 4) Skloniji/ja sam vjеровanju, nego nevjеровanju
- 5) Uvjereni/na sam vjernik/ica

13. Jeste li trenutno u ljubavnoj vezi?

- 1) Da
- 2) Ne znam, ne mogu procijeniti
- 3) Ne

14. Procijenite vaše imovinsko stanje, odnosno imovinsko stanje Vaše obitelji:

- 1) Puno lošije od većine
- 2) Nešto lošije od većine
- 3) Ni bolje ni lošije od većine
- 4) Nešto bolje od većine
- 5) Puno bolje od većine

15. Koji je stupanj obrazovanja vaših roditelja?

Majka	Otac
1) Osnovna škola	1) Osnovna škola
2) Srednja škola	2) Srednja škola
3) Viša škola	3) Viša škola
4) Fakultet	4) Fakultet
5) Specijalizacija, magisterij, doktorat	5) Specijalizacija, magisterij, doktorat
6) Ne znam, nisam siguran/na	6) Ne znam, nisam siguran/na

16. Koje nazive za menstruaciju najčešće koristite kada govorite o njoj? (možete zaokružiti više odgovora)

- 1) Menstruacija
- 2) Mjesečnica
- 3) Menzis
- 4) Menga
- 5) Oni dani
- 6) Stvari
- 7) Dobila sam(je)
- 8) Bolesna sam(je)
- 9) Boli me(je) trbuh
- 10) Krvvari(m)
- 11) _____

17. S koliko godina ste dobili prvu menstruaciju? – filter: ženski spol

- 1) _____
- 2) Nikad nisam imala menstruaciju

18. – filter: ženski spol

Ispred vas se nalaze neka obilježja menstruacije. Molimo Vas da kraj svake od navedenih obilježja odaberete samo jedan odgovor koji najbolje opisuje koliko često imate takve menstruacije. Moje menstruaciju su:		NIKADA	GOTOVO NIKADA	PONEKAD	ČESTO	UVIJEK
1.	Bolne	1	2	3	4	5
2.	Dugotrajne	1	2	3	4	5
3.	Neredovite	1	2	3	4	5
4.	Obilne	1	2	3	4	5

19. Koje od navedenih proizvoda za menstrualnu higijenu osobno koristite ? (možete zaokružiti više odgovora) – filter: ženski spol

- 1) Tampone
- 2) Jednokratne uloške
- 3) Menstrualnu čašicu
- 4) Platnene (višekratne) uloške
- 5) Menstrualnu spužvicu
- 6) Gaćice za menstruaciju
- 7) Nešto drugo, navedite što_____

20. Jeste li ikada koristili kontracepcijske pilule u svrhu odgađanja menstruacije? – filter: ženski spol

- 1) Nikada
- 2) Jednom
- 3) Više puta
- 4) Ne koristim kontracepcijske pilule

21. Jeste li ikada kupili neki proizvod za intimnu higijenu koje žene koriste za vrijeme menstruacije (npr. ulošče, tampone ili dr.)? – filter: muški spol

- 1) Nikad
- 2) Jednom
- 3) Više puta

Prilog 3.

Protokol za vođenje fokus grupe

1. Uvod, predstavljanje, povjerljivost podataka, dozvola za snimanje, upoznavanje:

Pozdrav svima!

Za početak želim zahvaliti svima koji su odvojili vrijeme kako bi sudjelovali u današnjoj diskusiji. Ja sam Nina Perčić, studiram sociologiju i danas ću moderirati ovu diskusiju.

Provedba današnje fokus grupe sastavni je dio istraživanja kojeg provodim u svrhu izrade diplomskog rada pod nazivom „Oni dani u mjesecu – analiza vjerovanja i stavova studentske populacije o menstruaciji“. Danas ćemo razgovarati o prijevodu BATM skale s engleskog na hrvatski jezik. BATM skala (Beliefs about and Attitudes toward Menstruation) namijenjena je za mjerenje vjerovanja i stavova o menstruaciji. Pomoću Power Point prezentacije predstaviti ću tvrdnje koju sadrži BATM skala. Primijetiti ćete da su neke tvrdnje prilagođene s obzirom na spol ispitanika. Svaki slajd sadržavat će tvrdnju u njenom originalnom obliku, dakle pisanu engleskim jezikom, te prijedlog prijevoda. Vaš zadatak je pročitati svaku tvrdnju i njen prijevod te istaknuti ukoliko vam sadržaj tvrdnje ili prijevod nije jasan, te predložiti alternativne opcije. Svrha ove fokus grupe je provjeriti kulturnu specifičnost i semantičku razumljivost čestica BATM skale. Dakle, želimo provjeriti značenje prevedenih čestica i da li su upotrebljive na uzorku hrvatskih studenata. Osjećajte se slobodno iskazati sva vaša zapažanja i stavove, ne postoje točni i netočni odgovori. Sve podatke koje ćemo dobiti tijekom ove fokus grupe služiti će isključivo u istraživačke svrhe, nitko osim vas u prostoriji neće imati uvid u to što je tko rekao, odnosno vaš identitet će ostati povjerljiv i anoniman. Kako bi lakše obuhvatili što je rečeno snimit ćemo ovaj razgovor.

Da li se svi slažu sa sudjelovanjem?

2. Primjer lošeg prijevoda čestice:

Women should not go to the temple during their monthly period.

Žene ne bi trebale ići u hram tijekom mjesečnog razdoblja.

- u primjeru je vidljivo da se radi o krivom shvaćanju značenja riječi *monthly period* koji u engleskom jeziku znači i menstruacija

- također tvrdnja nije relevantna za Hrvatsku koja je dominantno katolička zemlja

3. Diskusija o prijevodu čestica

Pomoću power point prezentacije sugovornicama ćemo predstaviti čestice BATM skale. Svaki slajd sadržavat će po jednu česticu skale u njenom originalnom obliku, dakle pisanu engleskim jezikom, te prijedlog prijevoda. Sugovornice ćemo zamoliti da pročitaju i interpretiraju svaku česticu, da istaknu ukoliko im sadržaj ili prijevod čestice nije jasan te da predlože svoju verziju prijevoda.

Broj	Engleski	Hrvatski
	Secrecy	Tajnovitost
1	It is important to talk about the menstrual period with men.	Bitno je razgovarati o menstruaciji s muškarcima.
	It is important that women talk about the menstrual period with men.	Bitno je da žene razgovaraju o menstruaciji s muškarcima.
2	It is important to discuss the topic of the period at school with boys and girls together.	Važno je da u školi o menstruaciji raspravljaju mladići i djevojke zajedno.
3	We women must hide anything that shows that we are having our periods.	Mi žene moramo skrivati sve što ukazuje na to da imamo menstruaciju.
	Women must hide anything that shows that they are having their periods	Žene moraju skrivati sve što ukazuje na to da imaju menstruaciju.
4	It is important to buy sanitary pads without being seen.	Važno je da nismo viđene kada kupujemo proizvode za menstrualnu higijenu
	It is important that women buy sanitary pads without being seen.	Važno je da se ne vidi kada žene kupuju proizvode za menstrualnu higijenu.
5	It is uncomfortable for us women to talk about our periods.	Nama ženama je neugodno razgovarati o našim menstruacijama.
	It is uncomfortable for men to talk about the period.	Muškarcima je neugodno razgovarati o menstruaciji.
6	It is important that nobody knows when a woman is having her period.	Važno je da nitko ne zna kada žena ima menstruaciju.
7	It is embarrassing when a man finds out that a woman is having her period.	Neugodno je kad muškarac sazna da žena ima menstruaciju.

8	Women blush when we see an advertisement about sanitary pads when we are with a man.	Nama ženama je neugodno gledati reklame za higijenske uloške u prisutnosti muškarca.
	Men blush when we see an advertisement about sanitary pads when we are with a woman.	Nama muškarcima je neugodno kada vidimo reklamu za higijenske uloške u prisutnosti žene.
9	It is important to keep the period a secret.	Važno je da menstruacija ostane tajna.
10	We women should avoid talking about our periods when there are men present.	Mi žene trebamo izbjegavati razgovore o menstruaciji u prisutstvu muškaraca.
	Women should avoid talking about their periods when there are men present.	Žene bi trebale izbjegavati razgovore o menstruaciji u prisutstvu muškaraca.
11	It is important to discuss the topic of the period at home openly.	Važno je da se kod kuće otvoreno raspravlja o temi menstruacije.
12	Women must stay away from men while we are having our periods.	Mi žene moramo izbjegavati muškarce dok imamo menstruaciju.
	Women must stay away from men while they are having their periods.	Žene moraju izbjegavati muškarce dok imaju menstruaciju.
	Annoyance	Smetnja
13	I think there are times when we women cannot stand our periods.	Postoje trenuci kad mi žene ne možemo podnijeti svoju menstruaciju.
	There are times when women cannot stand their periods.	Postoje trenuci kad žene ne mogu podnijeti menstruaciju.
14	The period is dirty.	Menstruacija je prljava.
15	Men have a great advantage not having the annoyance of the period.	Muškarci su u velikoj prednosti jer se ne moraju gnjaviti s menstruacijom.
16	We women wish that the period would last for just a few minutes.	Mi žene bismo htjele da menstruacija traje samo nekoliko minuta
	Women wish that the period would last for just a few minutes.	Žene žele da menstruacija traje samo nekoliko minuta.
17	Women wish that we did not have our periods.	Mi žene bismo željele da nemamo menstruaciju.
	Women wish that they did not have their periods.	Žene bi željele da nemaju menstruaciju.
18	The period is annoying.	Menstruacija je iritantna.
19	The period is painful.	Menstruacija je bolna.
	I think the period is painful.	Mislim da je menstruacija bolna.
20	It is uncomfortable for us women to have our periods.	Nama ženama nije ugodno imati menstruaciju.

	It is uncomfortable for women to have their periods.	Ženama nije ugodno imati menstruaciju.
21	The period is a big problem.	Menstruacija je veliki problem.
	The period is a big problem for women.	Menstruacija je veliki problem za žene.
22	The period is something that we women have to bear.	Menstruacija je nešto što mi žene moramo trpjeti.
	The period is something that women have to bear.	Menstruacija je nešto što žene moraju trpjeti.
23	It is hard to live with the period.	Teško je živjeti s menstruacijom.
	It is hard for women to live with the period.	Ženama je teško živjeti s menstruacijom.
24	It is annoying for us women to have the period every month.	Nama ženama je gnjavaža što svaki mjesec imamo menstruaciju.
	It is annoying for women to have the period every month	Ženama je gnjavaža što svaki mjesec imaju menstruaciju.
25	The period is really annoying.	Menstruacija je stvarno iritantna.
	The period is really annoying for women.	Menstruacija je stvarno iritantna za žene.
	Proscriptions and Prescriptions	Zabrane i preporuke
26	Women must avoid swimming while we are having our periods.	Mi žene moramo izbjegavati plivanje dok imamo menstruaciju.
	Women must avoid swimming while they are having their periods.	Žene moraju izbjegavati plivanje dok imaju menstruaciju.
27	Women must avoid eating or drinking cold things when we are having our periods.	Mi žene moramo izbjegavati konzumaciju hladne hrane ili pića tijekom menstruacije.
	Women must avoid eating or drinking cold things when they are having their periods.	Žene moraju izbjegavati konzumaciju hladne hrane ili pića tijekom menstruacije.
28	Women must avoid smoking while we are having our periods.	Mi žene moramo izbjegavati pušenje dok imamo menstruaciju
	Women must avoid smoking while they are having their periods.	Žene moraju izbjegavati pušenje dok imaju menstruaciju.
29	Women must avoid eating certain foods while we are having our periods	Mi žene moramo izbjegavati jesti određenu hranu dok imamo menstruaciju.
	Women must avoid eating certain foods while they are having their periods.	Žene moraju izbjegavati jesti određenu hranu dok imaju menstruaciju.
30	Women must drink tea while we are having our periods.	Mi žene moramo piti čaj dok imamo menstruaciju.

	Women must drink tea while they are having their periods.	Žene moraju piti čaj dok imaju menstruaciju.
31	We women must avoid carrying heavy things when we are having our periods.	Mi žene moramo izbjegavati nošenje teških stvari kad imamo menstruaciju.
	Women must avoid carrying heavy things when they are having their periods.	Žene moraju izbjegavati nošenje teških stvari kad imaju menstruaciju.
32	Women must take showers with hot water while we are having our periods.	Mi žene se moramo tuširati vrućom vodom dok imamo menstruaciju.
	Women must take showers with hot water while they are having their periods.	Žene se moraju tuširati vrućom vodom dok imaju menstruaciju.
33	Women must avoid exercising while we are having our periods.	Mi žene moramo izbjegavati vježbanje dok imamo menstruaciju.
	Women must avoid exercising while they are having their periods.	Žene moraju izbjegavati vježbanje dok imaju menstruaciju.
34	Women must eat or drink hot things when we are having our periods.	Mi žene moramo konzumirati vruću hranu i pića kada imamo menstruaciju.
	Women must eat or drink hot things when they are having their periods.	Žene moraju konzumirati vruću hranu i pića kada imaju menstruaciju.
35	The period affects the performance of women at work.	Menstruacija utječe na obavljanje posla na radnom mjestu.
	Disability	Hendikep/bolest
36	The period disables women.	Menstruacija onesposobljava žene.
37	The period affects women's abilities to do housework.	Menstruacija utječe na sposobnost žena da izvršavaju kućanske poslove.
38	Having the period is a punishment for women.	Menstruacija je kazna za žene.
39	The period affects women's daily activities.	Menstruacija utječe na svakodnevne aktivnosti žena.
	Pleasant	Ugoda
40	Women are proud when we start having our periods	Mi žene smo ponosne kada dobijemo prvu menstruaciju.
	Women are proud when they start having their periods.	Žene su ponosne kada dobiju prvu menstruaciju.
41	There are women who feel content to have their periods.	Neke žene osjećaju zadovoljstvo što imaju menstruaciju.

42	There are women who are happy every time they have their periods.	Neke su žene sretne svaki put kad imaju menstruaciju.
43	There are women who enjoy having their periods.	Neke žene uživaju u svojim menstruacijama.
44	There are women who look more attractive while they are having their periods.	Neke žene izgledaju privlačnije dok imaju menstruaciju.
45	Women get excited when we have our first periods.	Mi žene postanemo uzbuđene kada dobijemo prvu menstruaciju.
	Women get excited when they have their first periods.	Žene postanu uzbuđene kad dobiju prvu menstruaciju.

4. Zatvaranje diskusije:

Za kraj imate li kakvih pitanja, prijedloga?

Još jednom zahvaliti svima koji su sudjelovali.

Sažetak

Iako je menstruacija sasvim normalna pojava u ženskom reproduktivnom ciklusu i pokazatelj općeg zdravlja, okružena je tabuima, stigmom, sramom, skrivanjem i nerazumijevanjem. Metodološki cilj rada bio je, prevesti i prilagoditi BATM skalu (Beliefs and Attitudes toward Menstruation) uzorku studenata i studentica Sveučilišta u Zagrebu. Empirijski cilj bio je utvrditi u kojoj se mjeri vjerovanja i stavovi o menstruaciji razlikuju s obzirom na njihove individualne karakteristike, sklonosti ka seksizmu i razini informiranosti o menstruaciji. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 1975 studenata i studentica Sveučilišta u Zagrebu. Rezultati ovog istraživanja pružaju uvid u vjerovanja i stavove studentica i studenata o menstruaciji gdje se pokazalo kako su studenti u prosjeku skloniji vjerovanjima i stavovima koji naglašavaju važnost skrivanja menstruacije te vjerovanjima i stavovima koji naglašavaju slijeđenje određenih uputstava i zabrana za vrijeme menstruacije. Nadalje, iz rezultata također možemo zaključiti kako su vjerovanja i stavovi prema menstruaciji u najvećoj mjeri određeni sklonošću ka seksizmu. Seksizam se tako pokazao kao važan faktor u određivanju vjerovanja i stavova vezanih uz tajenje menstruacije, poštivanje uputstava i zabrana za vrijeme menstruacije te menstruacije kao onesposobljavajućeg faktora pri čemu se veća sklonost seksizmu vezala uz negativnije stavove o menstruaciji. U istraživanju nije bilo moguće razlučiti konkretne zaključke vezane za razumijevanje menstruacije kroz koncept ugone, što upućuje na to kako taj aspekt stavova prema menstruaciji zahtijeva dodatne preinake kako bi kvalitetnije mjerio pozitivne aspekte menstruacije. U konačnici, ovaj rad pridonio je obuhvatnijem shvaćanju menstruacije u današnjem hrvatskom društvu, čime su dodatno upotpunjena teorijska, metodološka i empirijska saznanja na tu temu.

Ključne riječi: menstruacija, mišljenja i stavovi o menstruaciji, BATM skala, seksizam, informiranost o menstruaciji

Summary

Even though menstruation is a normal physiological process in a female reproductive cycle and an indicator of overall health, it's surrounded by taboo, stigma, shame, concealment, and misunderstanding. Methodological goal of this thesis was to translate and adapt BATM scale (Beliefs and Attitudes toward Menstruation) on a sample of students at University of Zagreb. Empirical goal was to determine how beliefs and attitudes toward menstruation differ

considering their individual characteristics, sexist tendencies, and the level of knowledge about menstruation. The research was carried out on a convenience sample of 1975 university students at the University of Zagreb. The results offer an insight into students' beliefs and attitudes about menstruation demonstrating that, on average, male students are more prone to beliefs and attitudes that emphasise the importance of concealing menstruation and following certain proscriptions and prescriptions while menstruating. Furthermore, we can also conclude that students' beliefs and attitudes towards menstruation are mostly determined by sexist tendencies. Thus, sexism proved itself to be an important factor in determining beliefs and attitudes related to secrecy, proscriptions and prescriptions and menstruation as a disability, where higher sexist tendencies were related with more negative attitudes towards menstruation. It was not possible to make concrete conclusions regarding understanding menstruation through the concept of pleasure. This insinuates that this aspect of attitudes towards menstruation requires further modifications in order to better measure positive aspects of menstruation. In conclusion, this thesis contributed to a more comprehensive understanding of menstruation in contemporary Croatian society which further supplements theoretical, methodological and empirical knowledge about this topic.

Key words: menstruation, beliefs and attitudes toward menstruation, BATM scale, sexism, level of knowledge about menstruation